

DERECELİ ULAMSAL ÜYELİK YAPISI VE TÜRKÇEDEKİ GÖRÜNÜMLERİ

GRADED CATEGORICAL MEMBERSHIP STRUCTURE AND ITS REPRESENTATION IN TURKISH

Özay ÖNAL

Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi,
Müzik Bilimleri ve Teknolojileri Fakültesi, ozayonal@gmail.com

Öz

Geleneksel Mantık temelli ulamlaştırmanın ulamların üyelik yapılarını ele alış biçiminin zihnin çalışma ilkeleriyle uyummadığı, Zadeh'in kuramsal, Rosch'un ise deneysel çalışmalarıyla ispatlanmıştı. Konuyu ilk defa dilsel çerçevede ele alan Lakoff, ulamların üyelik yapılarını düzenleyerek zayıf, ortalama ve tipik üyeleri dilsel olarak kodlama işlevine sahip geniş bir dilbilgisel sınıfın varlığına dikkat çekmiştir. Derecelendiriciler (hedges), ulamın üyelik yapısındaki hiyerarşinin vurgulanması, ulam sınırlarının kesinleştirilmesi veya esnetilmesinde rol oynayan dilsel araçlardır. Deneysel nitelikteki bu çalışmada, ulamların üyelik yapılarını; üyelerin ulamı temsil yeteneklerini ve derecelendirici ifadelerin Türkçedeki görünümünü gözlemlemek amacıyla anadili Türkçe olan lisans ve yüksek lisans öğrencilerinden oluşan araştırma grubuna bir sormaca uygulanmıştır. Sormacada, 10 adet ulam ve ulamların her biri için 5'er üye önerilerek üyelerin ilgili ulamların temsil düzeylerini belirten kısa tümceler yazmaları istenmiştir. Bulgular, katılımcıların sormaca ulamlarının üyelik yapılarını dereceli; üyelerin ulamı temsil yeteneklerini ise birbirinden farklı olarak gördüğünü göstermiştir. Bulgularda, "bulanık üye" olarak adlandırılan ve birden fazla ulamın sınırları içinde görülebilen üyelere de rastlanmıştır. Bulgular Türkçede derecelendirmenin pek çok dilsel araçla yapıldığını göstermiştir. Bunların arasında belirteç, sıfat, ilgeç, bağlaç gibi sözcük sınıfları ve soru, kiplik, edilgen çatı gibi dilbilgisel kategoriler öne çıkmaktadır. Bunlara ek olarak, daha çok konuşma diline has ünlem, vurgu ve ezgilendirmenin de derecelendirme işleviyle kullanıldığı tespit edilmiştir.

Abstract

The fact that the way Traditional Logic deals with the internal structure of the categories in terms of membership do not conform to the working principles of the human mind had been proved by theoretical studies of Zadeh and experimental studies of Rosch. It was Lakoff who discussed the issue under the term "hedges" within the linguistic framework for the first time, drawing attention to presence of a broad grammatical class of expressions which encode the weak, moderate and good members of categories. Hedges are purely linguistic tools for intensifying, extending the boundaries of a category or identifying the typical member of it. In this experimental research, a questionnaire was carried out with a research group of Turkish undergraduate and graduate students in order to observe the categorical membership structure, representative abilities of the members and the hedges in Turkish. In the questionnaire form, 10 superordinate categories were employed and 5 members for each of them were presented. Participants were asked to write short sentences indicating to what degree each member represent the category. Findings showed that the participants saw the category structures graded. The members did not have equal status and some members were cited as members of more than one category. It was seen that hedging could be made linguistically in various ways in Turkish. Among them, the use of grammatical categories like adverbs, adjectives, prepositions, conjunctions and grammatical categories like modality, interrogation, passive voice could be named. In addition to these, prosodical devices peculiar to the spoken language such as exclamation, stress and intonation were found to function as hedgies.

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 1 Mart 2021
Kabul edildiği tarih: 25 Mayıs 2021
Yayınlanma tarihi: 24 Haziran 2021

Article Info

Date submitted: 1 March 2021
Date accepted: 25 May 2021
Date published: 24 June 2021

Anahtar sözcükler

Anlam; Kullanımbilim; Ulamlaştırma;
Bulanık Mantık; Derecelendiriciler

Keywords

Meaning; Pragmatics; Categorization;
Fuzzy Logic; Hedgies

DOI: 10.33171/dtcjournal.2021.61.1.21

GİRİŞ

Türkçeye derecelendiriciler olarak aktarmayı tercih ettiğimiz "hedgies" başlığı, ilk defa Lakoff tarafından, "Hedgies: A Study in Meaning Criteria" başlıklı çalışmada etraflıca incelenerek dilbilim çevrelerine tanıtılmıştır. Lakoff'un bu çerçevedeki görüşlerinin kuramsal temelleri biliş alanında dikkat çekici gelişmelere öncülük

etmiş iki bilim insanının çalışmalarına dayanır. Bunlardan ilki ve daha öncelikli olanı Lotfi Zadeh, diğeri ise Eleanor Rosch'tur.

Aslen elektronik mühendisliği alanında yazılım ve yapay zekâ üzerine çalışmalar yapan Zadeh, 1965 yılında kaleme aldığı "Fuzzy Sets" (Bulanık Kümeler) başlıklı makalesinde Aristo Mantığı olarak da bilinen Geleneksel/Klasik Mantığın, kümeleri ve kümelerin üyelik yapılarını ele alış biçiminin insan zihninin çalışma ilkeleriyle uyuşmadığını ileri sürmüştür. Buna göre, fiziksel dünyada karşılaşılan nesne sınıfları çoğunlukla kesin olarak tanımlanmış üyelik kriterlerine sahip değildir. Örneğin, HAYVAN sınıfı; köpekleri, atları, kuşları üye olarak içerir ve açıkça taşları, sınıları, bitkileri dışlar. Ancak, denizyıldızı ve bakteriler HAYVAN sınıfının üyesi olma açısından belirsiz bir konuma sahiptir. 1'DEN BÜYÜK TÜM GERÇEK SAYILAR; GÜZEL KADINLAR veya UZUN ERKEKLER gibi kümeler matematiksel anlamda sınıflar oluşturmaz. Zadeh bununla birlikte, bu tür "kesin tanımlanmamış" sınıf ya da kümelerin insan düşüncesinde, özellikle örüntü tanımlama, bilgi iletimi ve soyutlama alanlarında önemli bir ağırlığa sahip olduğunu belirtir.

Geleneksel Mantık, kümeleri kesin sınırlar ve belli üyelik kriterlerine sahip soyut yapılar olarak ele alır. Bir kümenin tüm üyeleri eşit üyelik değerine sahip olup bu değer her biri için "1"dir. Küme sınırları dışında kalan, yani üye olmayan varlıklar ise "0" üyelik değeri taşır. Dereceli bir üyelik yapısı öngörülmediğinden üyeler için *zayıf, ortalama, tipik* gibi değerlendirmeler yapılamaz; dolayısıyla, hiçbir varlık "0" ve "1" arasında bir üyelik değeri alamaz. Zadeh ("Fuzzy Sets" 100)'e göre bir *bulanık kümede*, "0" ve "1" arasında kalan değerlerde de (örn, 0,9) üyelik değerleri söz konusu olabilir. Bunun anlamı bir kümenin üyelerinin eşit üyelik değerleri almayabileceğidir. Dolayısıyla, aynı kümenin üyesi olan ancak kümeyi *zayıf, vasat, ortalama* veya *iyi* düzeyde temsil eden farklı üyelerin varlığı mümkündür.

Zadeh ("The Birth and Revolution of Fuzzy Logic" 95)'e göre, Geleneksel Mantık sistemlerinin aksine, Bulanık Mantık *kesin (exact)* değil *yaklaşık (approximate)* akıl yürütme modelleri sunmayı hedeflemektedir. Bulanık Mantığın önemi, insan uslamasının -özellikle de sağduyuya dayalı olanın- neredeyse tamamının *yaklaşık* olması gerçeğinden kaynaklanmaktadır.

Lakoff'un savlarını dayandırdığı diğeri bir bilim insanı da bilişsel ruhbilim ve ruhdilbilim alanında çalışmalar yapan Eleanor Rosch'tur. Zadeh'in Bulanık Mantığının odağındaki *küme* kavramı, Rosch'un gerek tek başına gerekse çalışma arkadaşlarıyla gerçekleştirdiği çalışmalar serisinde *ulam* (category) terimi altında ele alınır. Rosch (140) ulamın dereceli bir üyelik yapısına sahip olduğunu ve üyelerin

“bilişsel referans noktaları” olarak tanımlanan tipik ya da merkezci üye(ler), yani *öntürler* etrafında ve *dereceli* (graded) bir biçimde konumlandığını savunur. Dereceli temsil, Rosch ve Mervis (573)’in şu örneğiyle açıklanabilir. “*Dilimizin konuşucusu ve kültürümüzün bir üyesi olarak sandalyenin radyodan daha kabul edilebilir bir mobilya örneği olduğunu, [hatta] bazı sandalyelerin sandalye imgesine diğerlerinden daha iyi uyduğunu biliriz.*”.

Zadeh ve Rosch’un çalışmaları, ulamların üyelik yapılarının bulanık (fuzzy) veya dereceli olduğu noktasında örtüşü. Ulamlar kesin sınırlara sahip olmadıklarından yeni üyeler kazanmaya ve kaybetmeye açıktır. Bu durum ulamın hem iç yapısını hem de sınırlarını belirsiz, yani bulanık hale getirir. Özellikle zayıf temsil yeteneğine sahip atipik veya çevresel üyeler bulanıklığa katkıda bulunur. Söz gelimi, *limon*, *domates*, *salatalık* gibi üyelerin MEYVE veya SEBZE olmak konusunda tartışmalı konuma sahip olmaları bu çerçevede iyi birer örnek oluşturmaktadır.

Rosch’un Öntür kuramı, yer yer dil sistemine gönderimler yapsa da öncelikli olarak düşünce düzlemindeki hiyerarşik/taksonomik ulamsal organizasyonu ele alır. Kuramın savlarının dil sistemi açısından ne ifade ettiği sorusunun yanıtı ise ulamsal üyelik yapısının derecelendirilmesinin dilsel yapılarla sunumunda, yani derecelendiricilerde yatmaktadır. Konunun dilbilim çevrelerine tanıtılmasında büyük rol oynayan Lakoff’a ait yukarıda da anılan çalışma, deneysel nitelikte olmayıp, araştırmacının bir dilbilimci olarak gözlemlerine dayanır. Lakoff çalışmasında derecelendiricilerin “X is...Y” gibi bildirimsel (declarative) tümcelerdeki anlamsal/kullanımbilimsel işlevlerini ele almış ve *sort of*, *strictly speaking*, *loosely speaking*, *par excellence*, *technically* gibi belli başlı sözcüksel derecelendiriciler üzerinden analizler yapmıştır.

Lakoff’a göre derecelendiriciler, görevleri varlıkları anlamsal olarak daha az veya daha fazla bulanık yapmak olan sözcüklerdir (471). Bunlar, dereceli üyeliğin dilsel aktarımına aracılık eden anlam-kullanımbilimsel araçlardır. Derecelendirme bizlere nesnelere, olayları ve deneyimleri anlaşılabilir yollarla pratik ayrımlar yapmak, yeni bakış açıları sağlamak, açıkça birbirinden farklı olguları anlamak gibi çeşitli amaçlar için ulamlar içine konumlandırmamıza yarar (Lakoff ve Johnson 124).

Naif/folk ve Bilimsel düşünce modelleri

Naif/folk düşünce modelleri sıradan insanın yaşama dair gelişigüzel gözlemlerine, deneyimlerine ve inançlarına dayanır. Bu düşünce tipi bilimsel gerçeklerle her zaman uyum içinde değildir. *Bilimsel düşünce modelleri* (scientific models) ise bilimsel bilgiyi

temel alır (Ungerer ve Schmid, 2006:56-57). Kay (*Linguistic Competence and Folk Theories Of Language: Two English Hedges* 76)'a göre, naif/folk modeller bilinçli olarak tasarlanmış düşünce modelleri değildir ve bilinçli olarak tasarlanmış bilimsel modellerin aksine tutarlılık kaygıları yoktur.

Naif/folk ulamlaştırma, insanların varlıkları algılama ve onlarla etkileşime geçme biçimleri üzerine temellenir ve ulam yapısını tipik/merkezci üye(ler) etrafında yapılandırır. Başka bir deyişle, tipik üye etrafında yapılan ve iyi, vasat ve zayıf üyeleri de içeren hiyerarşik üye yapısının kaynağı naif/folk ulamlaştırma biçiminin yarattığı naif/folk ya da Taylor (72)'in deyişiyle doğal ulamlardır. Bilimsel ulamlaştırma ise bu tür bir ulam yapısı tarif etmez.

Çalışmanın amaçları ve önemi

Anadili Türkçe olan katılımcılardan sormaca uygulaması yoluyla toplanan verilere dayalı bu çalışmada, seçili Türkçe ulamlar özelinde aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

- 1.Katılımcı tercihleri Türkçede dereceli ulam yapılarına işaret etmekte midir?
- 2.Sormaca ulamları çerçevesinde bulanık üyelik gözlemlenmekte midir?
- 3.Türkçede ulam üyeliğinin derecelendirilmesinin dilsel sunumunda karşılaşılan derecelendirme örüntüleri nasıl bir çeşitlilik sunmaktadır?

Türkçede derecelendiricilerin görünüşleri üzerine yapılan çalışmalar sayıca oldukça azdır. Ağırlıklı olarak metin incelemesi temelli olan bu çalışmalardan öne çıkanlar arasında Doyuran tarafından kaleme alınan “Önlem alma yapılarının gazete köşe yazılarındaki iletişimsel işlevleri” ve yine aynı yazara ait “Conciliation of Knowledge Through Hedging in Turkish Research Articles” başlıklı makaleler ile Oktay tarafından yapılan “The metadiscursive aspects of advice giving: hedging and boosting in an agony aunt’s column” başlıklı makaledir. Yalavaç tarafından yazılan “Türkçe Araştırma Makalelerinde Vurgulama ve Önlem Alma Yapıları” başlıklı yüksek lisans tez bu kapsamda anılmalıdır. Tüm bu çalışmalardan farklı bir biçimde konuşma diline odaklanan mevcut çalışma, Türkçe konuşma dilindeki derecelendirme örüntülerine ait örnek bir veri tabanı elde edilebilmesi ve örüntülerin betimlenmesi açısından önem arz etmektedir. Çalışma, söz konusu veri tabanı ile Türkçeye ait sonlu bir derecelendirici listesi sunmak iddiasında değildir. Veri tabanındaki derecelendirme yapılarından Uygulamalı Dilbilim çerçevesinde, özellikle de “Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi” alanında yararlanılabileceği düşünülmektedir.

1. DERECELENDİRİCİLER

Önal (417)'dan alınan aşağıdaki iki önerme yaklaşık olarak aynı şeyi ifade etmekle birlikte aynı doğruluk değerine sahip değildir.

(1) a. Türkiye bir dikdörtgendir.

b. Türkiye *genel hatlarıyla* bir dikdörtgendir.

Bilindiği gibi, bir geometrik şeklin dikdörtgen olabilmesi için bazı matematiksel şartları karşılaması gerekir. Bu açıdan bakıldığında 1a yanlıştır. Oysa, *genel hatlarıyla* ifadesi, Türkiye'nin haritadaki görünümünü açısından dikdörtgen olabileme şartlarında adeta bir esneme sağlayarak (1)b önermesini doğru kılmaktadır. (1)b'de ayrıca konuşucunun ihtiyatlı bir tavır takındığı da görülür. Buradaki önemli nokta, doğruluk değerindeki değişimin, yani yanlıştın doğruya dönüşümünün tamamen dilsel bir araç (*genel hatlarıyla*) ile yapılmış olmasıdır.

Taylor (76) derecelendiricileri, dilin konuşucuya sağladığı, ulam üyeliğinin derecesini ifade etmeye yarayan sözcükler ya da ifadeler olarak tanımlar. Yazara göre derecelendiriciler Geleneksel Mantık temelinde yapılan ulamlaştırmanın varsayımlarının yanlış olduğunu dil sistemini temel alarak ispatlamaktadır (80). Löbner (196), dilin siyah-beyaz anlamsal ulam sistemi ile başa çıkmak için bazı araçlara sahip olduğunu belirterek derecelendiricilerin bunlardan biri olduğunu söyler. Yazara göre derecelendiricilerin varlığı Öntür Kuramı çerçevesinde ulam sınırlarının bulanık olduğunun bir kanıtıdır.

Lakoff (458)'a göre mantıkçılar ve onları takip eden çağdaş dilbilimciler anlamı *doğruluk değeri* (truth value) üzerinden ele almış ve tümceleri *doğru*, *yanlış* ya da *anlamsız* olarak sınıflandırmıştır. Ancak ruhbilimciler ve dil felsefecileri doğal dil kavramlarının sınırlarının net olmadığını; doğal dile ait tümcelerin doğruluk değerlerinin *doğru/yanlış/anlamsızın* yanı sıra *belli düzeyde doğru/yanlış*, *...açısından doğru/yanlış* da olabileceğini iddia etmişlerdir. “John uzundur” tümcesinin doğru kabul edilmesi için, John'un UZUN ERKEKLER ulamının bir üyesi olması gerekmektedir. Ancak, “uzun” kabul edilmek için ne kadar uzun olmak gerekir?” sorusunun net bir yanıtı yoktur. Lakoff, doğruluk değerlerini sınırlandırmaya yönelik bir girişimin, doğal dil ulamlarının yapısını bozacağını ileri sürer. Dolayısıyla, söz konusu ulamın üyelerinin *uzun*, *uzun değil* ve *anlamsızın* yanı sıra derecelendirme ifade eden *neredeyse uzun*, *biraz uzun*, *oldukça uzun*, *çok uzun* gibi doğruluk değerleri de alabilmesi gerekir.

Derecelendiriciler, geleneksel dilbilgisinin bakış açısından sadece belirteç, yüklem, sıfat gibi homojen sınıflar oluşturan dilbilgisel birimler değildir. Aksine, çok daha geniş bir yelpaze oluşturmaktadırlar. Bu nedenle onları genel bir tanımlamayla *niteleyici* (modifier) olarak düşünmek daha yerinde olur (Taylor 75).

Aşağıda, Lakoff'un konuya yaklaşımı temel alınarak derecelendirici türleri hakkında genel bilgi verilecektir. Yazarın çalışmasında kullandığı kimi İngilizce tümce örnekleri Türkçe çevirileriyle paylaşılacak; buna ilaveten Türkçeden de özgün örnekler verilecektir.

1.1 Tipik üyeyi kodlayan derecelendiriciler

Lakoff (473) tarafından *güçlendiriciler* (*intensifiers*) olarak nitelenen bu tür derecelendiriciler ulamın *tipik* ya da *merkezcil* üyesini belirler. Söz konusu üye, yüksek temsil düzeyine sahip olduğundan öntür olabilme niteliğine de sahiptir. Lakoff, İngilizcedeki güçlendirici derecelendiricilere *par excellence* ve *typical* örneklerini göstererek aşağıdaki kullanımları verir:

- (2) a. A robin is a bird *par excellence*.
(Ardıç kuşu *mükemmel* bir kuş örneğidir.)
b. A robin is a typical bird.
(Ardıç kuşu *tipik* bir kuştur.)
c. *A chicken is a bird *par excellence*.
(*Tavuk *mükemmel* bir kuş örneğidir.)

Tipik olmayan üyelerle güçlendiricilerin kullanımı, (2)c'de olduğu gibi anlamsal olarak sorunludur. Ancak, güçlendiriciler atipik üyeler için olumsuz dilbilgisel yapıda kullanılabilir. Aşağıda verdiğimiz Türkçe örneklerde olumsuz tümcelerdeki güçlendiriciler ulamı iyi temsil etmeyen çevresel ya da atipik üyeleri belirlemektedir.

- (3) a. Üç tekerlekli bisiklet *dört dörtlük* bir taşıt örneği değildir.
b. Satranç *tam anlamıyla* bir spor değildir.

1.1.2 Atipik üyeyi kodlayan derecelendiriciler

Lakoff (471) İngilizcede ulamın atipik veya çevresel üyelerinin dilsel olarak kodlanmasında *sort of* ve *strictly speaking* derecelendiricilerini mercek altına almıştır. Yazarın belirttiği *sort of*'un aldığı doğruluk değerleri eğik harflerle belirtilmiştir.

- (4) a. A robin is sort of a bird.
(Ardıç kuşu bir nevi kuştur.) *Yanlıs, tereddütsüz bir kuştur.*
b. A chicken is sort of a bird.

(Tavuk bir nevi kuştur.) *Doğru; doğruya çok yakın.*

c. A penguin is sort of a bird.

(Penguen bir nevi kuştur.) *Doğru; doğruya yakın.*

d. A bat is sort of a bird.

(Yarasa bir nevi kuştur.) *Hâlâ yanlışta yakın.*

e. A cow is sort of a bird.

(İnek bir nevi kuştur.) *Yanlış.*

Lakoff, *sort of*'un işlevinin tipik üyeyi kodlayan *güçlendiricilerin* tersi yönde olduğunu belirtir. *Sort of* ve benzeri *zayıflatıcı* ifadeler, üyenin ulamı temsil derecesinin vasat düzeyde olduğunu belirtmektedir. Lakoff(458)'un örneğinde olduğu gibi, birinin ne kadar uzun boylu olduğunu belirtirken “sort of tall” (uzun gibi) ifadesi kullanıldığında, temel olarak belirtilen, kişinin “uzun boylu” değil, “orta boylu” olduğudur. Dolayısıyla, Örnek 4b'den *tavukun*; 4c'den ise *penguenin* tipik bir kuş olmadığı anlaşılmaktadır. Kay (*The Kind of/Sort of Constructions* 162)'a göre *sort of*, konuşucunun çekinceli yaklaşımını belirtmektedir. Itani (89) *sort of*'un işlevinin ulam sınırlarını gevşetmek olduğunu ileri sürer. Böylece, tipiklik özelliklerine sahip olmayan atipik ya da çevresel üyeler de ulamı temsil edebilmektedir.

Strictly speaking ile ise tam ve kesin bilgi verme hedeflenir. Ancak, üye olma vurgusu yaparken bir yandan da bu üyeliğin tipik olmaktan uzak olduğu vurgulanır. Lakoff (475) bu noktada şu örneği verir:

(5) *Strictly speaking a whale is a mammal.*

(Balina aslına bakılırsa bir memelidir.)

Balina, bilimsel açıdan MEMELİ ulamının tartışmasız bir üyesidir. Fakat, çoğu memelinin aksine bir su canlısıdır. Ayrıca, balık olmamakla birlikte oldukça iri bir balık görünümündedir. Bu nedenle, MEMELİ ulamının atipik bir üyesidir.

Türkçeden bu doğrultuda bir örnek aşağıda verilmiştir.

(6) *Vestiyer şüphesiz bir mobilyadır ama ilk akla gelen değildir.*

Lakoff'un bu kapsamda yer verdiği diğer bir başlık da *technically* derecelendiricisidir. Aşağıda Lakoff (484)'tan alınan örnekte, televizyonun teknik (teorik) olarak bir mobilya olduğu söylenirken, pratikte ya da uygulamada tipik bir mobilya olmadığı ima edilmektedir.

(7) *Technically, this tv set is a piece of furniture.*

Technically ya da *technically speaking* ile ulamın naif/folk tanımı ile uzman tanımı arasındaki fark vurgulanır (Taylor 79). Örnek (7)'de, televizyonun mobilya olma durumu teorik açıdan kabul edilmektedir. Ancak, kullanım açısından televizyon, tipik mobilya örnekleri olan koltuk, masa, sandalyeden oldukça farklıdır. *Technically*, üyeliğin uygulama veya kullanımla çelişen teorik yönüne dikkat çeker. Bu ifadeye Türkçeden şöyle bir örnek verilebilir;

(8) On yıldır ayrı yaşadıklarına göre *kağıt üzerinde* evliler.

Bu örnekte, bahsi geçen çift normal bir evliliğin gereklerinin yerine getirmemekle birlikte yine de yasal olarak evli kabul edilmektedir.

1.1.3 Ulam sınırlarını bulanıklaştıran derecelendiriciler

Derecelendiricilerden yararlanarak, geleneksel ulamlaştırma açısından ulamın üyesi olmayan bir varlığın ulam sınırları içine dahil edilmesi mümkündür. Lakoff (475) İngilizce'de, *loosely speaking* ile ulam sınırlarının esnetildiğini belirtir. Bu sayede ulam üyesi olmayanlar üye gibi gösterilebilirler.

(9) *Loosely speaking*, a whale is a fish.

(Kabaca düşünülürse balina bir balıktır.)

Türkçeden buna şöyle bir örnek verilebilir:

(10) Kozalak bir bakıma meyvedir ama yenen türden değil.

Balınanın BALIK; *kozalakın* ise MEYVE olmadığı açıktır. Ancak, bu üyeler zorlayarak da olsa bazı en temel özellikleri karşıladıklarından ulam sınırları içine çekilebilirler. Bu özellikler balina için “suda yaşaması” ve “genel hatlarıyla balık görünümünde olması”; kozalak için ise “bir ağacın dalında yetişmesi” olabilir.

Derecelendiricilerin metaforik eşlemenin dilsel araçları olması da söz konusudur. Gibbs (324)'e göre metaforik eşleme “X Y gibidir” şeması üzerine temellenmektedir. Diğer bir deyişle, iki ayrı kavram arasında kurulan bir benzerliğe dayanmaktadır. Bu işlev ile Y ulamın sınırları gevşetilir ve esasen üyelik olasılığı bulunmayan X, sınırlar içine alınır. (11)'de bu durum Türkçede örneklendirilmiştir.

- (11) a. Ata balık gibidir. Çok iyi yüzer.
b. Ata bildiğin balıktır. Çok iyi yüzer.
c. Ata adeta balıktır. Çok iyi yüzer.
d. Ata sanki balıktır. Çok iyi yüzer.

Örneklerde, Ata ve balık arasında yüzebilme yeteneği üzerinden bir benzerlik ilişkisi kurulmakta ve metaforik eşleme yapılmakta; gibi, bildiğin, adeta, sanki dilsel öğeleri derecelendiriciler olarak bu ilişkilendirmeye aracılık etmektedir.

1.2 Derecelendirmede Türkçeye has yönler

Lakoff'un İngilizce üzerinden yaptığı incelemeler ve belirlemelerin yanı sıra Türkçeye has bazı kullanımlar da derecelendirme açısından da ele alınabilir. Bunların arasında, "yinelemeli kullanım" (reduplication), Türkçeye has bir görünüm olarak derecelendirme açısından özel bir işlev üstlenmektedir. Göksel ve Kerslake (98-101) yinelemenin üç türünden bahseder.

- (i) Vurgulu yineleme (Emphatic reduplication): *Uzun-upuzun; güzel-güpgüzel*
- (ii) M'li yineleme (m-reduplication): *Odaları modaları dolaştı.*
- (iii) İkileme (Doubling): *Çabuk çabuk yürüdü (belirteç); koca koca ağaçlar (sıfat); sabah sabah nereye? (ad); Yürü yürü yol bitmedi (eylem)*

Göksel ve Kerslake, ikilemenin bir alt türü olarak, tekrarlanan iki sıfat arasında konumlanan *-mI* partikelinin anlamı güçlendirdiğini belirtir (*Adam kurnaz mı kurnaz; Yavaş mı yavaş okuyor*). Beğenin ifade edildiği *Çay da çay olmuş; Araba da araba* kullanımlarındaki ikilemeler, Göksel ve Kerslake'deki ikileme türlerine ek olarak Türkçede güçlendirici derecelendirme yapmada kullanılan günlük dile has dilsel kalıplar olarak düşünülebilir. Türkçede yinelemeli kullanım, derecelendirmede sergilediği işlevler açısından değerlendirildiğinde, vurgulu yineleme ve ikilemenin (*-mI* partikelli türü dahil) güçlendirici derecelendirme; m'li yinelemenin ise "falan" anlamı vererek ortalama temsil derecelendirmesi gerçekleştirdiği söylenebilir.

Bunlara ilaveten, Türkçede, *-cA* biçimbirimi sıfatlara eklenerek *gibi* anlamı yaratabilmektedir. Söz konusu ek oldukça üretkendir. *Hasta bugün iyice; Annem bugün yorgunca* gibi kullanımlarda bu anlam açıktır. Diğer yandan, aynı ek *Evi güzelce temizledim* örneğinde, yakınlaştırmacı (*güzele yakın/güzel gibi*) anlamında değil; güçlendirici (tam olarak/olabildiğince güzel) anlamda da kullanılabilir. Bu yaygınlıkta olmasa da, Farsça bir ek olan *-vari* eki de *-cA* eki ile aynı biçimde *gibi* anlamı verebilmektedir; *şölenvari kutlama; sarayvari ev*.

Diğer yandan, atipik üyenin belirtilmesinde ise aşağıdaki eklerle ortalama ya da vasat üyelik derecelendirmesi yapılabilmektedir: *-ImI* (*kuşumsu hayvan*); *-trak* (*yeşilimtrak elbise*); *-cIk* (*villa olmasa bile villacık*).

Her ne kadar ölçünlü dilin eşkullanım normlarına uymasa da; *mutlu mesut; ilgi alaka; teşekkürler sağolun* gibi eş veya yakın anlamlı sözcüklerin gündelik konuşma dilinde eşkullanımlılık sergileyerek adeta kalıplaşması ve yaygınlaşması, konuşucunun ifadeyi güçlendirmede dilin olanaklarını nasıl özgürce kullanma eğiliminde olduğunu gözlemlemek açısından dikkate alınmalıdır.

2.YÖNTEM

2.1 Araştırma deseni

Bu çalışmada, anadili konuşucusundan sormaca yoluyla elde edilen dilsel verinin nitel yöntemle betimlenmesi temel alınmakla birlikte nitel betimlemeye yardımcı olması bakımından nicel yöntemden de yararlanılmıştır.

2.2 Araştırma grubu

Araştırma grubu, Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesinde lisans ve yüksek lisans programlarında öğrenim görmekte olan 19-28 yaş aralığında öğrencilerden oluşmaktadır. Katılımcıların seçimi cinsiyet ayrımı yapılmaksızın rastgele ve gönüllülük esasına göre yapılmıştır. Araştırma grubu 55 katılımcıdan oluşmaktadır.

2.3 Veri toplama aracı ve uygulama

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak “sormaca” kullanılmıştır. Sormaca içeriği ve uygulamanın yapılış süreçlerine dair Etik Kurul onayı, “Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi Etik Kurulu”ndan alınmıştır. Sormaca formunda, bağlamdan soyutlanmış 10 üst düzey ulam ve her bir üst ulamın anlamsal kapsamında olduğu düşünülen 5'er temel düzey ulam üye bulunmaktadır. Katılımcılardan istenen, üyelerin, üst düzey ulamları ne oranda temsil edebildiklerine dair kişisel kanılarını yansıtan tümceler yazmalarıdır. Karar verme aşamasında, bilimsel bilgidен ziyade kişisel görüş ve günlük deneyimlerden faydalanmalarının beklendiği katılımcılara bildirilmiştir.

Katılımcılar sormaca formlarını iki aşamada tamamlamıştır. İlk aşamada, üyelerin, anlamsal kapsamı içinde oldukları ulamları temsil etme gücünü %25, %50, %75 ve %100 oranlarından birini kullanarak derecelendirmişlerdir. Söz konusu yüzde oranları hiçbir matematiksel değer ifade etmemektedir. Temel işlevleri, katılımcıları zayıf, ortalama, iyi, tipik gibi dört ayrı hiyerarşik üyelik değeri belirlemeye sevk etmektir. Bilindiği gibi olasılık veya tahmin bildiren bu tür yüzde ifadeleri -matematiksek bir kesinlik ifade etme amacı taşımaksızın- günlük dilde de konuşucularca kullanılmaktadır. *Onun yalan söylediğine yüzde yüz değil yüzde bin*

eminim; Sınavdan yüzde yetmiş seksen geçerim kullanımları bilimsel ölçümleri değil konuşucunun sezgisel olasılık beklentileri veya tahminlerini yansıtır. Söz konusu ilk aşama, aynı zamanda ikinci aşamaya hazırlık olarak da planlanmış ve örneğin “X %75 Y’dir” gibi düşünce düzlemindeki genel bir yönelimin katılımcı zihninde oluşması hedeflenmiştir.

Tüm katılımcıların yüzdesel derecelendirme aşamasını tamamlanmasının ardından ikinci aşamaya geçilmiştir. Bu aşamada, yüzdesel bazda belirlenen ulam üyeliği derecelerinin basit, kısa tümceler ile dilselleştirilmesi gerçekleştirilmiştir. Tümceler “X bir Y’dir” kurulumunun ötesinde olması gerektiği; X’in ne düzeyde Y olduğunun bir takım güçlendirici veya zayıflatıcı ifadelerle belirtilmesi gerektiği açıklanarak, sormacada yer verilmeyen birkaç üyelik ilişkisi üzerinden örnekler verilmiştir. Katılımcılara, formal bir dil üslubu kullanmak zorunda olmadıkları; günlük dil kullanabilecekleri belirtilmiştir. Ayrıca, çalışmanın amacının Türkçedeki söz konusu güçlendirici ve zayıflatıcı ifadelerin çeşitliliğini tespit etmek olduğu belirtilmiş, mümkün olduğunca az yinleme yaparak çeşitliliğe katkıda bulunulması istenmiştir.

Bu araştırmada, temel önermesel bir tümce kurulumu olan “X bir Y’dir” bir çıkış noktası olarak kabul edilmiştir. Bu kurulum, dilin neredeyse sınırsız ifade olanakları arasında kolay anlaşılabilir ve üretilebilir olması açısından temel bir konuma sahiptir. Buna ilaveten, söz konusu kurulumun kolay analiz edilebilir bir yapıya sahip olduğunu da belirtmemiz gerekir.

2.4 Çözümleme

Katılımcılardan elde edilen veriler, %25, %50, %75 ve %100 temsil dereceleri altında gruplanarak Microsoft Excel programında dijital ortama aktarılmıştır. Çözümleme sürecinde iki tür veriye odaklanılmıştır. Bunlardan birincisi, sormacanın birinci aşamasından elde edilen verilerdir. Bu veriler, üyelerin ilgili ulamları temsil derecelerini içermektedir ve birinci veri tabanında (VT1) toplanmıştır. Katılımcılarca yazılan derecelendirme tümceleri ikinci veri türünü oluşturmaktadır. Bu veriler ise ikinci veri tabanında (VT2) toplanmıştır. Her iki veritabanı da niceliksel ve niteliksel yönlerden analiz edilmiştir.

Niceliksel gözlem sürecinde, VT1’deki üyelerin ulamları temsil yeteneklerinin yüzdelik temsil dilimlerindeki dağılımsal görünüşleri ve buna bağlı ulamsal üyelik yapılarındaki hiyerarşiye ait sonuçlar; VT2’de ise derecelendirme ifadelerinin gerek

yüzdeler temsil dilimleri bazındaki sayısal çeşitlilikleri gerekse kullanım sıklıklarına dair sayısal veriler paylaşılmıştır.

Niteliksel gözlemlerde, VT1’de yüzdeler temsil dilimlerindeki yoğunluk ve bulanık üyeler ele alınmıştır. VT2’de ise sıklıkları açısından öne çıkan derecelendirici ifadelerin çeşitlenmeli kullanımlarının ayrıntılı görünümüleri; yüzdeler temsil dereceleri arasında paylaşılan derecelendiriciler ve verilerdeki Türkçeye has durumlar irdelenmiştir.

Katılımcılar sormaca formlarını büyük çoğunlukla yönergede belirtildiği gibi tamamlamıştır. Ancak, kimi katılımcılar ulamların temsil yüzdesini belirlemekle birlikte bunu tümce düzeyinde eksik ifade etmişler; kimileri ise çalışmanın amacına katkı sağlamayan tümceler üretmişlerdir. Bu kapsamdaki yanıtlar, dereceli üyelik yapısının belirlenmesine katkı sağlayacağından VT1’e alınmış; ancak, dilsel gerçekleştirim açısından veritabanına anlamlı bir katkı sunmadıkları için VT2’ye dahil edilmemişlerdir. Aşağıdaki tabloda, değerlendirme dışı bırakılan tümcelerden örnekler verilmiştir. Tablo 1’de, sadece koyu renkli alandaki veriler VT1’e dahil edilmiştir.

Tablo 1- Değerlendirme dışı bırakılan tümce örnekleri				
K	Üst Ulam	Üye ulam	Yüzdeler dilim	Değerlendirme dışı tümceler
24	GİYSİ	Eldiven	50	Kış geldiğinde giyme bak nasıl oluyor
12	TAKI	Yüzük	100	Yüzük takılmazsa boşanmalar kaçınılmaz
17	SPOR	Bilekgüreşi	25	Barbarlık
31	SPOR	Tenis	100	Sessiz izlenen bir spordur
50	TATLI	Meyveli	25	Meyveli yoğurt, içinde meyve olan

VT2’nin çözümlenmesinde uygulanan yöntem ise şu biçimdedir: Tümcelerdeki üyeler yerine X; ulamlar yerine ise Y sembolü kullanılarak şematik tümce yapıları elde edilmiş ve tümceler, X’in Y olma düzeyinin derecelendiriciler üzerinden ifade edildiği soyut önermelere dönüştürülmüştür. Tablo 2’de bu süreç örneklenmiştir.

Tablo 2-VT2’deki tümcelerinin dönüştürülme örnekleri			
%	K	Katılımcılarca yazılan tümceler	Dönüştürülmüş tümceler
100	24	Elma meyve dendiğinde ilk akla gelir	X Y dendiğinde ilk akla gelir.
75	28	Bisiklet neredeyse bir taşıttır.	X neredeyse Y’dir.
50	41	Kuru üzüm bir bakıma tatlıdır.	X bir bakıma Y’dir.
25	52	Bedminton pek de spor sayılmaz	X pek de Y sayılmaz.

Sonrasında, yüzdeler dilimlerdeki tümceler kendi içlerinde alfabetik sıraya dizilmiş ve derecelendirme örüntülerinin sergilediği sıklık değerleri belirlenmiştir. Bir sonraki işlemde ise, alfabetik olarak sıralanan dönüştürülmüş tümcelerdeki yinelenen örüntüler kaldırılmış ve katılımcıların kaç farklı derecelendirme örüntüsü kullandığı bulgusuna erişilmiştir.

3.BULGULAR

3.1 VT1'e ilişkin bulgular

Tablo 3, üyelerin ulamları hangi yüzdeler derecede temsil ettiklerine dair dağılımsal sonuçları içermektedir. KUŞ ulamı üzerinden örnek bir yorum yapmak gerekirse, 55 katılımcının tamamının tercihlerinde *güvercinin* KUŞ olma derecesi %100 olarak gerçekleşmiştir. Diğer kuş türlerine ait sonuçlar da göz önüne alınarak buradan *güvercinin*, KUŞ ulamının en tipik üyesi olduğu sonuca varılabilir. Diğer kuş türlerine ait sonuçlar katılımcıların bu ulamların tipiklik noktasındaki çekincelerini göstermektedir. Örneğin, *penguen* ve *-aslında doğurarak ürediyinden kuş olmayan-yarasa* katılımcılarca temsil yeteneği düşük kuşlar olarak görülmektedir. Bu iki üyeyi %25'lik temsil düzeyinde konumlandıranlar çoğunlukta olmakla birlikte; bunların ortalama veya iyi üyeler olduğunu düşünerek %50 ve %75'lik temsil derecesinde görenler de bulunmaktadır. Benzer durumlar *tavuk* ve *devekuşu* için de geçerlidir.

Diğer ulamlara ait sonuçlar incelendiğinde, *tabancanın* SİLAH; *otomobilin* TAŞIT; *elmanın* MEYVE; *pantolonun* GİYSİ; *yüzük* ve *bilezik*in TAKI; *çikolata* ve *baklavanın* TATLI; *koltukun* MOBİLYA; *hamamböceğinin* BÖCEK; *futbol* ve *tenisin* SPOR ulamlarını en iyi temsil eden üyeler olduğuna dair önemli bir uzlaşma olduğu görülmektedir.

Tablo 3- VT1'de üyelik derecelendirmeleri					
Ulamsal düzeyler		Temsil dereceleri			
Üst ulam	Temel ulam	%25	%50	%75	%100
KUŞ	Güvercin	0	0	0	55
	Penguen	28	18	9	0
	Yarasa	37	9	8	1
	Tavuk	15	16	23	1
	Devekuşu	13	29	12	1
SİLAH	Tabanca	0	0	2	53
	Baseball sopası	26	21	8	0
	Mızrak	3	10	22	20
	Sapan	28	10	10	7
	Ekmek bıçağı	18	11	21	5

Tablo 3- VT1’de üyelik derecelendirmeleri (devamı)					
TAŞIT	Otomobil	0	0	0	55
	El arabası	43	7	3	2
	Scooter	16	21	11	7
	At	17	21	12	5
	Bisiklet	6	16	22	11
MEYVE	Elma	0	0	0	55
	Limon	15	14	22	4
	Zeytin	40	10	3	2
	Ceviz	44	8	2	1
	İğde	26	11	16	2
GİYSİ	Pantolon	0	0	0	55
	Şapka	17	19	15	4
	Papyon	34	11	9	1
	Kemer	28	20	6	1
	Eldiven	18	21	12	4
TAKI	Gözlük	13	15	15	12
	Yüzük	1	0	4	50
	Bilezik	0	1	5	49
	Toka	7	28	14	6
	Piercing	15	8	21	11
TATLI	Baklava	0	0	2	53
	Çikolata	0	2	14	39
	Meyveli yoğurt	13	17	22	3
	Kuru üzüm	32	15	7	1
	Kâğıt helva	13	23	16	3
MOBİLYA	Televizyon	25	19	9	2
	Koltuk	0	0	2	53
	Halı	25	16	12	2
	Avize	35	13	7	0
	Askılık	26	18	10	1
BÖCEK	Hamamböceği	0	0	0	55
	Karınca	5	10	22	18
	Balarısı	26	14	11	4
	Sivrisinek	19	12	9	15
	Örümcek	8	6	18	23
SPOR	Futbol	0	0	0	55
	Tenis	0	2	5	48
	Satranç	28	16	7	4
	Bilek güreşi	30	16	8	1
	Bedminton	8	14	23	10
	TOPLAM	801	568	511	870

Yüksek temsil yeteneğine sahip üyeler, VT1 %100'lük temsil alt veri tabanında görünmekte ve 48 ve daha yukarı sayıda katılımcının üzerinde hemfikir olduğu üyelere oluşmaktadır.

Ancak, zayıf üyelerin konumlandırıldığı %25 temsil alt veri tabanında bu çerçevede öne çıkan *yarasa, el arabası, zeytin, ceviz, papyon, avize* gibi üyeler üzerinde tipik ulamlar kadar yoğun bir uzlaşma gözlemlenmemekte; bu üyelerin %50 ve %75 temsil düzeylerinde de konumlandırıldığı görülmektedir. Vasat ve ortalama üyelerin bulunmasını beklediğimiz %50 ve %75 temsil düzeylerinde ise tercih yoğunlaşması daha da azalmış görünmektedir. Söz gelimi, *devekuşu* 29, *toka* ise 28 katılımcı tarafından %50 temsil yeteneğine sahip görülmüş; ne bu temsil düzeyinde ne de %75'te bu değerlerin üzerine çıkan bir üye yer almıştır. Özetle, bu çerçevede en belirgin uzlaşma %100'lük temsil dilimindeki güçlü üyeler üzerinde iken, bunu %25 temsil dilimindeki zayıf üyeler izlemektedir. Birbirinden net sınırlarla ayrılmayan %50 ve %75 temsil düzeylerinde ise en düşük düzeydedir.

Katılımcı tercihlerinin üyelik yüzdeleri bazındaki dağılımı toplam değerler açısından da dikkat çekicidir. Tablo 3 düşey olarak incelendiğinde, sayısal olarak en fazla ulamın (870) %100 üyelik altında görüldüğü ve bunu 801 ulamla %25 üyeliğin takip ettiği görülebilir. %50 ve %75 üyelik düzeyinin ise birbirine sayıca yakın ancak diğer üyelik düzeylerinden daha az konumlandırma içerdiği gözlenmektedir.

Özetle, %100 ve %25 temsil dereceleri uzlaşma yoğunluğu açısından diğer yüzdeler dilimlerden ayrılmakta; ortalama ve iyi üyelerin yer aldığı %50 ve %75 temsil dereceleri ise birbirleri ile benzeşmektedir. Buradan, sadece öntürler hakkında değil, zayıf temsil yeteneğine sahip ulamlar hakkında da zihinde daha kolay ve hızlı ulaşılabilir bilgilerin depolandığı çıkarımı yapılabilir.

3.1.1. Bulanık üyeler

Bulanık (fuzzy) üyeler, birden fazla ulamın kapsamı içinde yer alabilen atipik ya da çevresel olarak nitelenen "oynak" üyelerdir. Dolayısıyla, bulanık ulamların anlamları da *bulanık* olarak nitelendirilebilir. VT2'de yer alan katılımcı tümceleri incelendiğinde, kimi üyelerin sormaca içi başka ulamlar ile ilişkilendirildiği veya sormaca dışı başka bir ulamın kapsamı içinde de görüldüğü gözlemlenmiştir. Bulanık üyeler olarak tanımlanabilecek bu ulamlar aşağıda Tablo 4'te de görülebileceği gibi zayıf ya da ortalama temsil yeteneğine sahip üyelerden oluşmaktadır. Örneğin, sormacada TATLI ulamının bir üyesi olarak katılımcılara verilen *kuru üzüm*, katılımcıların bir kısmı tarafından sormaca ulamlarından biri olan MEYVE ve sormaca dışındaki KURUYEMİŞ, ÇEREZ, YEMİŞ ulamlarının da bir üyesi olarak görülmüştür.

Tablo 4-Bulanık üyeler	
TATLI	TAŞIT
Kuru üzüm ÇEREZ dir. (K10)	El arabası taşıt değil HIRDAVAT tır (K21)
Kuru üzüm bayağı MEYVE dir. (K13)	El arabası birincil olarak taşıt değil ARAÇ tır (K41)
Kuru üzüm KURUYEMİŞ olabilir. (K46)	At bir HAYVAN dır, nasıl taşıt olabilir? (K49)
Kuru üzüm kurutulmuş tatlı bir MEYVE dir. (K41)	At taşıt olarak da kullanılan bir HAYVAN dır. (K41)
Kuru üzüm tatlı YEMİŞ tir. (K31)	TATLI
Kuru üzüm kuruyemiş arasında çıkan TATLI dır. (K39)	Meyveli yoğurda YOĞURT deriz ama tatlıdır (K15)
Kuru üzüm bir meyvedir, TATLI da sayılabilir. (K8)	Meyveli yoğurt ATIŞTIRMALIK tır. (K15)
GIYSİ	SİLAH
Papyon AKSESUAR dır (K21)	Sapan bana göre silah değildir. Çünkü aynı zamanda bir ÇOCUK OYUNCAĞI dır (K46)
Papyon bir SÜS tür (K24)	Sapan OYUNCAK tır benim için (K49)
Papyon takıya yakın bir GIYECEK tir (K44)	Baseball sopası SPOR ALETİ dir. (K44)
Papyon pek giysi sayılmaz, daha çok AKSESUAR gibidir. (K27)	Ekmek bıçağı bir MUTFAK ALETİ dir. (K44)
Papyon bir AKSESUAR dır. (K41)	MEYVE
Papyon da giysi sayılır ancak daha çok AKSESUAR gibidir. (K15)	Ceviz, KURUYEMİŞ ten meyve olmaz. (K23)
Kemer TAKI sınıfına daha yakındır. (K44)	Ceviz, bildiğiniz KURUYEMİŞ bu. (K13)
Kemer AKSESUAR DIR. (K38)	Zeytin daha çok KAHVALTILIK tır. (K38)
Kemer bir AKSESUAR olarak değerlendirilir. (K34)	TAKI
Kemer yaygın bir aksesuardır. (K35)	Gözlük GÖRME ARACI olarak kullanılır (K44)
Tablo 4-Bulanık üyeler (devamı)	
Şapka tam olarak giysi değil, daha çok AKSESUAR dır. (K38)	MOBİLYA
Şapka TAKI dır. (K21)	Televizyon, elektronik bir EV ALETİ kategorisine girer. (K44)
Şapka biraz AKSESUAR gibidir. (K27)	Avize EV EŞYASI dır. (K33)
Şapka giyilen bir AKSESUAR dır. (K41)	BÖCEK
Eldiven AKSESUAR dır. (K38)	Balarısının bir işlevi, görevi var daha çok YARARLI HAYVAN dır. (K38)
Eldiven AKSESUAR ve giysi arasında kalır. (K46)	SPOR
Eldiven sık kullanılan bir AKSESUAR dır. (K35)	Satranca spor denmez daha çok OYUN gibidir. (K27)

Bulanık ulamlar, dönüştürülmüş önermelerde $X Y \text{ değil } Z \text{ 'dir}$; $X \text{ hem } Y \text{ hem } Z \text{ 'dir}$; $X Z \text{ 'dir}$ gibi örüntülerle görünmektedir. “Z” değişkeni, katılımcıların kendi inisiyatifleri dahilinde seçtikleri sormaca kapsamında olan ya da olmayan ikinci üst düzey ulamı temsil etmektedir. Aşağıda, Tablo 4 temel alınarak hangi ulamların üye paylaşımında bulunduğu özetlenmiştir.

TATLI - KURUYEMİŞ (YEMİŞ, ÇEREZ) - MEYVE - ATIŞTIRMALIK

TAŞIT – HIRDAVAT - ARAÇ - HAYVAN

SİLAH – OYUNCAK - SPOR ALETİ - MUTFAK ALETİ

MEYVE – KURUYEMİŞ - KAHVALTILIK

GİYSİ - TAKI – AKSESUAR - ARAÇ

MOBİLYA - EV ALETİ - EV EŞYASI

BÖCEK - YARARLI HAYVAN

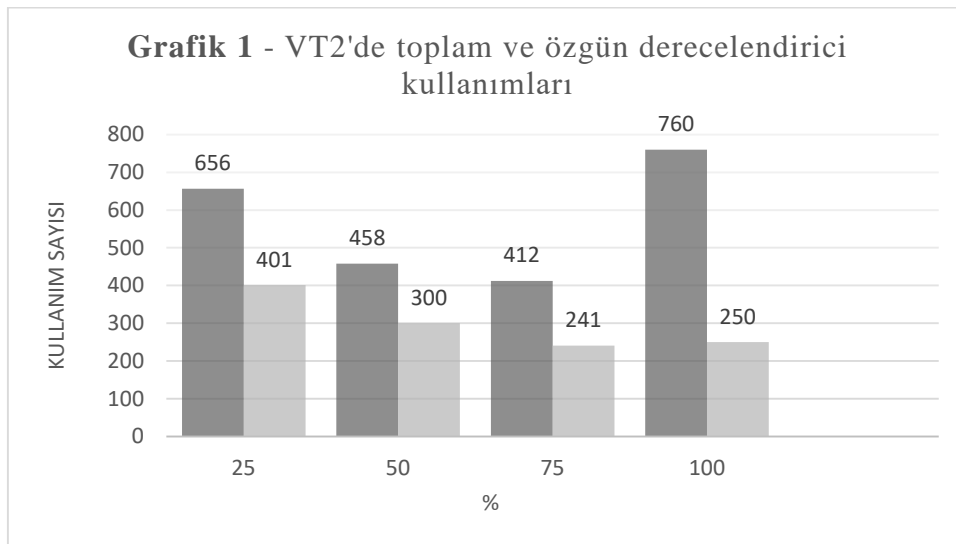
SPOR - OYUN

3.2. VT2'ye ilişkin bulgular

Çözümleme evresinde, katılımcı tümcelerindeki derecelendirici ifadeler muhafaza edilmiş ve diğer tümce öğeleri X ve Y değişkenlerine dönüştürülerek “X pek de Y değildir” türünden soyutlanmış tümce kalıpları elde edilmiştir.

Toplam kullanım sayılarının içinde yinelenerek kullanılan derecelendiriciler olduğu kadar sadece tek sefer kullanılanlar da bulunmaktadır. Örneğin *pek*, VT2’de kullanım sıklığı yüksek bir derecelendirici olarak belirirken; *X Y’lerin şahıdır/kralıdır/en hasıdır* örüntülerindeki derecelendiricilerin her biri sadece birer kez kullanılmıştır. Sıklıklarındaki bu büyük farka rağmen gerek *pek* gerekse diğerleri birer özgün derecelendirici olarak veritabanında yer almıştır. Veri bütünü, Microsoft Excel programında “yinelenenleri kaldırma” işlemine tâbi tutulduğunda, “VT2’de kaç özgün derecelendirici kullanılmıştır?” sorusunun yanıtı elde edilmektedir.

Yinelenen tümce örüntülerinin kaldırılmadığı VT2’deki toplam kullanım sayılarının, yüzdelik temsil dereceleri bazındaki dağılımı Grafik 1’den (koyu renkli çubuklar) izlenebilir. Katılımcılarca en fazla tümce (dolayısıyla derecelendirici) tipik üyeleri belirtmek için yazılmış (760) ve onu sayıca zayıf üyelerin toplandığı %25 temsil derecesi izlemiştir (656). İki uç noktayı temsil eden bu temsil düzeylerinin toplam kullanım sayıları birbirine yakındır. Ancak. %50 ve %75 temsil toplam kullanım sayılarının daha düşük gerçekleştiği Grafik 1’de görülmektedir.

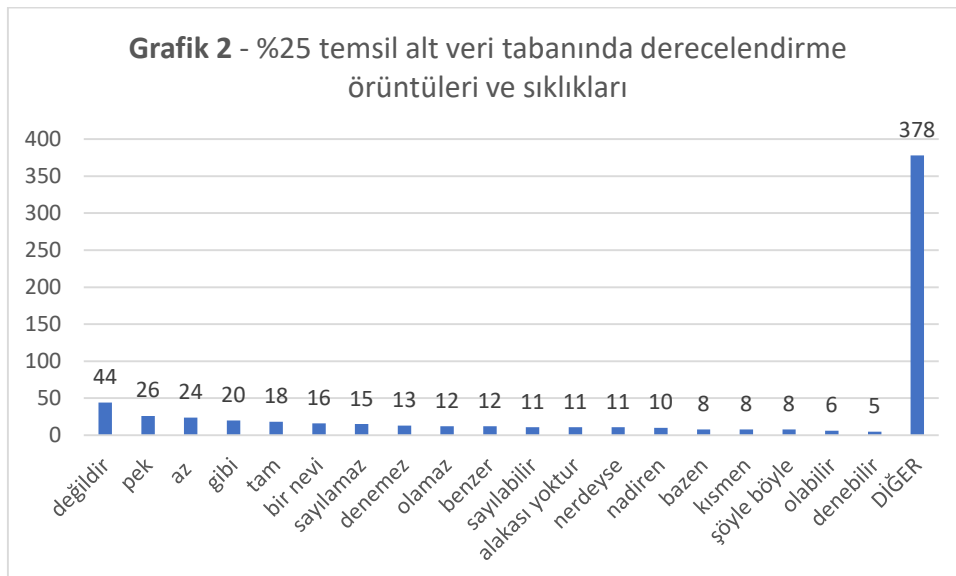

%100 temsil alt veri tabanı yinelenen kullanımlardan arındırıldığında, 760 toplam kullanımın (sayıca ortalama 1/3'üne gerileyerek) 250 özgün derecelendiriciye indirildiği görülebilir. Diğer üç alt veri tabanında ise özgün kullanımların toplam kullanımların ortalama olarak yarısından biraz fazla olduğu Grafik 1'den görülebilir. Bu sonuç, %100 temsil kullanımlarının, katılımcıların belli derecelendirme örüntüleri üzerinde en fazla uzlaşa sergilediği kullanımlar olduğunu göstermektedir.

3.2.1 VT2'deki derecelendirme örüntülerinin sıklık değerleri

Bu başlık altında, VT2'deki dönüştürülmüş tümce kalıplarında yer alan derecelendirme örüntüleri arasından sıklık değerleri açısından öne çıkanlara dair niceliksel değerlere yer verilecektir. VT2'deki kullanımlarda, biçimsel olarak değişime uğramadan tekrar edilen (örn. *bir nevi*) derecelendiriciler olmakla birlikte, aynı anlama gelen ancak Türkçenin zengin sözdizimsel ve biçimbilimsel olanaklarından yararlanarak çeşitlilikler sergileyen derecelendirmeler de saptanmıştır. Örneğin, *X pek de Y değildir; pek Y sayılmaz; pek de Y'ye benzemez; pek Y gibi görünmez* örüntüleri *pek* derecelendiricisinin çeşitlemeleri olarak düşünülmüştür. Bu tür ifadelerin her biri ayrı ayrı birer özgün kullanımdır. Ancak genel görünümün daha anlaşılabilir hale getirilmesi açısından ortak bir öge (bu örneklerde *pek*) altında birleştirilerek sunulmuşlardır.

401 özgün derecelendirici kullanımının bulunduğu %25 temsil alt veri tabanında zayıf üyeliği belirten derecelendirme ifadelerinden en yüksek sıklık değerine sahip ilk 19'una Grafik 2'de yer verilmiştir. Bu temsil düzeyinde en tipik derecelendirici "X (bir) Y değildir" kurulumunda karşımıza çıkmaktadır. *Pek* belirteci sıklık sıralamasında ikinci; *az* ise üçüncü en sık kullanılan derecelendiricidir.

Değildir, olamaz, benzer, kısmen, şöyle böyle, olabilir, bazen derecelendiricileri çeşitlemesiz olarak, yani değişime uğramadan kullanılmıştır. Çeşitlemeli kullanım sergileyen diğer derecelendiricilerin kapsadığı kullanımlar, parantez içindeki kullanım sayıları ile birlikte aşağıda verilmiştir. *Tam(-)* gösterimi, olumsuz anlamdaki kullanımı (*tam...değildir*) göstermektedir.

Pek: X pek de Y değildir (9); pek Y değildir (1); pek Y sayılmaz (7); pek de Y sayılmaz (5); pek de yarar sağlamayan bir Y'dir (1); pek de Y'ye benzemez (1); pek Y gibi görünmez (1); pek de karşılaşamayacağımız Y'dir (1).

Az: X az biraz Y'dir (10); az da olsa Y sayılabilir (2); az da olsa Y'dir (3); az ucundan Y olabilir (1); az Y sayılır (1); azıcık Y'dir (3); azıcık Y'yi andırır (2); azıcık ucundan Y sayılır (1); azıcık Y'ye girer (1).

Gibi: X Y gibidir (10); gibi olabilir (1); gibi görünmese de Y'dir (2); gibi gelmiyor (1); gibi değildir (3); gibi bir şeydir (1); gibi bir şey değildir (1); gibi algılanmayabilir (1).

Tam (-): X tam Y değildir (6); tam Y sayılmaz (1); tam anlamıyla Y değildir (4); tam anlamıyla Y olamaz (1); tam anlamıyla Y görülmez (1); tam olarak Y değildir (3); tam olarak Y sayılamaz (1); tam olmasa da Y'dir (1).

Bir nevi: X bir nevi Y'dir (13); bir nevi Y sayılabilir (3).

Sayılamaz: X Y sayılamaz (4); sayılmaz (7); sayılmamalıdır (3); sayılmayabilir (1).

Denemez: X'e Y denemez (9); denmeyebilir (3); denmesi küçük bir ihtimaldir (1).

Sayılabilir: X Y sayılabilir (9); sayılır (2).

Alakası yoktur: X'in Y ile alakası yoktur (10); X'in Y ile ne alakası var (1).

Neredeyse: X neredeyse Y'dir (9); neredeyse Y değildir (1); neredeyse Y olabilir (1).

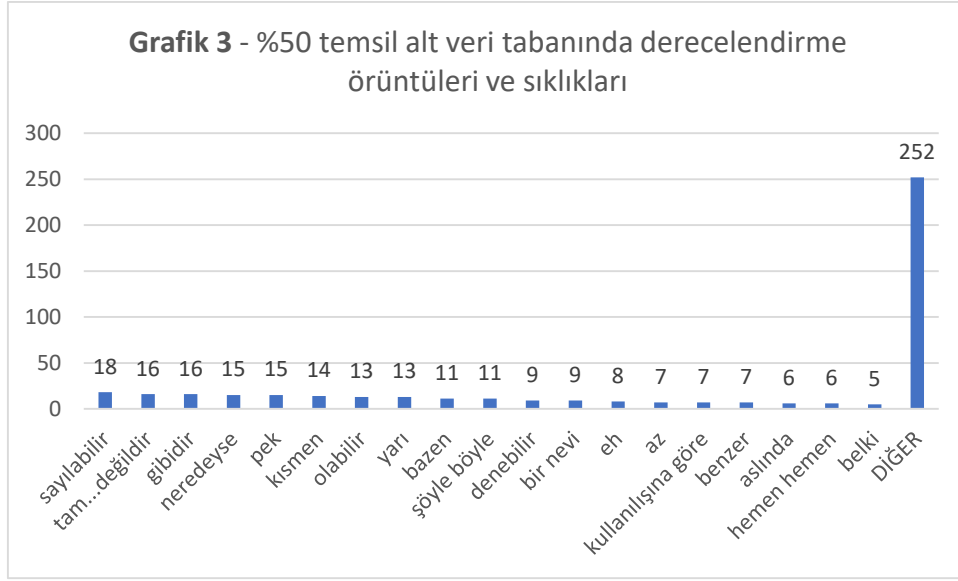
Nadiren: X nadiren Y'dir (6); nadir olarak Y'dir (1); nadiren Y'dir (1); nadiren Y gibidir (1); nadiren Y statüsündedir (1).

Denebilir: X'e Y denebilir (3); denmesi muhtemeldir (2).

Temsil yeteneğinin düşüklüğünün gösterilmesinde olumsuz tümce yapılarının ağırlığı gözlemlenmektedir. Edilgen çatıda kullanımlarıyla dikkat çeken başta *sayıl-* olmak üzere *den-*, *görül-*, *algılan-* gibi yüklemcil öğelerden yararlanılarak derecelendirme yapılmıştır. Etken çatıdaki diğer yüklemcil öğeler *imek (koşaç)*, *gir-*,

gel, ol-'dur. Edilgen kullanımlarda ağırlıklı olarak olasılık ve sayıca az da olsa gereklilik kipi çekimleri söz konusudur. *Pek* ve *az* derecelendiricilerinin *de* bağlacı ile eşdizimlilik sergilediği görülmektedir. Ait oldukları dilbilgisel sınıflar açısından incelendiklerinde derecelendiricilerin yüklem, belirteç, sıfat (*bir nevi*), bağlaç (*de*) ve ilgeç (*gibi*) sınıflarına ait oldukları görülmektedir.

300 özgün derecelendiricinin yer aldığı %50 temsil alt veri tabanında, öne çıkan 19 derecelendirici ifade ve sıklık değerleri Grafik 3'ten izlenebilir.

Katılımcıların ortalama temsil yeteneğine sahip üyeleri belirtmede kullandıkları derecelendirme örüntüleri arasında *sayılabilir*, *tam...değildir* ve *gibidir* ilk üç sıklık sırasında görülmektedir. Sıklığı en yüksek ilk üç örüntü çerçevesinde karşılaştırıldığında, %50 temsil kullanımlarındaki sıklık düzeylerinin %25 kapsamındakilerden daha aşağıda kaldığı görülmektedir.

Bu yüzdellik temsil düzeyindeki kullanım örüntülerinin büyük ölçüde %25 dilimi ile paylaşıldığı görülmektedir. Çeşitlemesiz olarak kullanılan derecelendiriciler şunlardır: *gibidir*, *neredeyse*, *kısmen*, *olabilir*, *şöyle böyle*, *bir nevi*. Diğerlerinin ise çeşitlemeleri aşağıda verilmiştir.

Sayılabilir. X Y sayılabilir (12); Y sayılabilecek özelliktedir (1); Y sayılır (3); Y olarak sayılabilir (2).

Tam (-): X tam Y değildir (6); tam anlamıyla Y değildir (1); tam da Y değildir (1); tam da Y sayılmaz (1); tam olarak Y değildir (4); tam olarak Y diyemem (1); tam Y denemez (1); tam olarak zihinde canlanmaz (1).

Pek: X pek de Y değildir (3); pek belli etmese de Y'dir (1); pek bilinmeyen Y'dir (1); pek de Y sayılmaz (2); pek de Y'ye benzemez (1); pek konuşulan Y değildir (1); pek önemsenmeyen Y'dir (1); pek Y gibi değildir (1); pek Y olamaz (1); pek Y olarak görülmez (1); pek yaygın olmayan Y'dir (1); pek Y'ye benzemez (1).

Yarı: X yarı yarıya Y'dir (9); yarı Y'dir (4).

Bazen: X bazen Y'dir (5); bazen kullanılan Y'dir (2); bazen Y olabilir (3); bazen Y sayılabilir (1).

Denebilir: X'e Y denebilir (7); Y denmesi muhtemeldir (2).

Eh: X eh işte Y'dir (5); eh işte Y sayılır (1); eh işte Y gibidir (1); eh denecek kadar Y'dir (1).

Az: X az biraz Y'dir (3); az çok Y'dir (2); az Y'ye girer (1); az Y'dir (1).

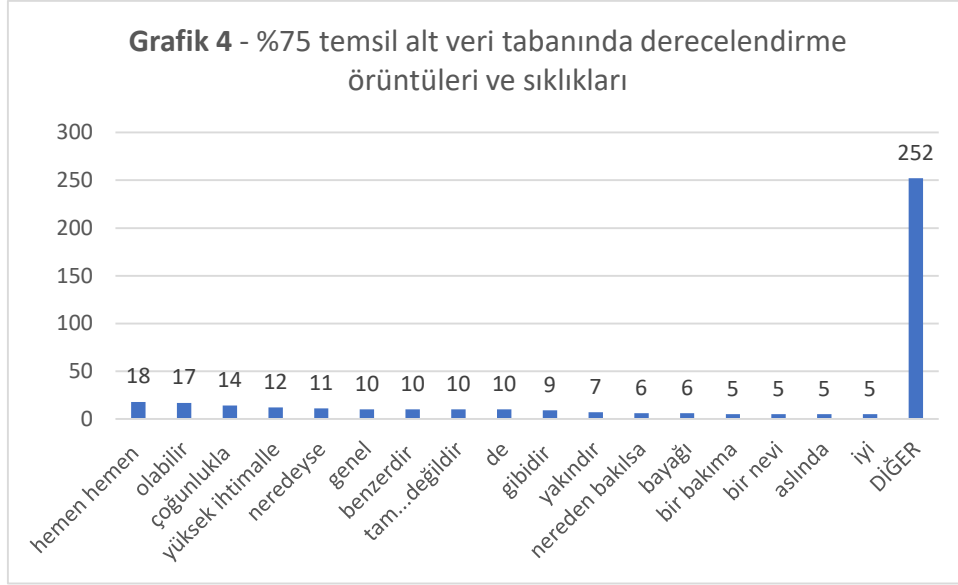
Hemen hemen: X hemen hemen Y'dir (4); hemen hemen Y türüdür (1); hemen hemen Y sayılabilir (1).

Belki: X belki de Y'dir (2); belki Y olabilir (1); belki Y sayılabilir (1); belki Y'dir (1).

Kullanılışına göre: X kullanılışına göre Y'dir (1); kullanım amacına göre Y'dir (1); kullanım amacı dışında Y'dir (1); kullanımına göre Y olabilir (1); kullanımına göre Y'dir (1); nasıl kullanıldığına göre Y'dir (2).

%50 temsil yeteneğinin belirtilmesinde olumlu tümce yapılarının olumsuzlara göre ağırlık kazandığı gözlemlenmektedir. Olumsuz yapılar *tam* ve *pek* derecelendiricilerinde yoğunlaşmaktadır. Edilgen çatı kullanımlarında %25 üyeliğe göre bir azalma görülmektedir. Bu kullanımlarda olasılık kipi çekimleri söz konusudur. *Pek* derecelendiricisinin *de* bağlacı ile de eş dizimlilik sergilediği görülmektedir. Bir ünlem olan *eh*, ve zarf tümleci olan *kullanılışına göre*, derecelendirmedeki işlevi açısından yeni bir dilbilgisel sınıf olarak karşımıza çıkmaktadır. Derecelendirmede kullanılan diğer yüklemcil öğeler şunlardır: *imek*, *say-*, *de-*, *canlan-*, *benze*, *gir*, *ol-*.

%75 temsil alt veri tabanında toplam 241 özgün derecelendirici görülmektedir. Bu temsil dilimi, sıklık değerlerinin düşüklüğü açısından %50 temsil kullanımları ile benzerlik göstermektedir. Grafik 4'ten de izlenebileceği gibi, sıklık değerleri açısından öne çıkan ilk üç derecelendirici *hemen hemen*, *olabilir* ve *çoğunlukladır*.

%75'lik temsil derecesinde *hemen hemen*, *benzer*, *yakındır*, *nereden bakılsa*, *bir nevi*, *aslında*, *iyi* derecelendiricilerinin çeşitlenmesiz olarak kullanıldığı görülmektedir. Çeşitlenmeli kullanım sergileyen diğer derecelendiriciler aşağıda verilmiştir.

Olabilir: X Y olabilir (7); Y olarak adlandırılabilir (1); Y kabul edilebilir (2); Y olarak kullanılabilir (3); Y sayılır (1).

Çoğunlukla: X çoğunlukla Y'dir (12); çoğunlukla Y kabul edilir (1); çoğu kişi için Y'dir (1)

Yüksek ihtimalle: X yüksek ihtimalle Y'dir (4); yüksek oranda Y'dir (4); büyük olasılıkla Y'dir (1); büyük oranda Y'dir (2); büyük ölçüde Y'dir (1).

Neredeyse: X neredeyse Y'dir (10); neredeyse Y gibidir (1).

Genel: X genel olarak Y'dir (4); genelde Y'dir (3); genellikle Y'dir (3).

Tam (-): X tam anlamıyla Y değildir (5); tam da Y sayılmaz (1); tam olarak olmasa da Y'dir (1); tam olarak Y değildir (1); tam olarak Y sayılmaz (1); tam sayılmasa da Y'dir (1).

De: X de Y'dir (5); X de aslında Y sayılabilir (1); X de duruma göre Y olabilir (1); X de Y'dir ama... (1); X de ... kadar Y'dir (1); X de ...'a göre Y'dir.

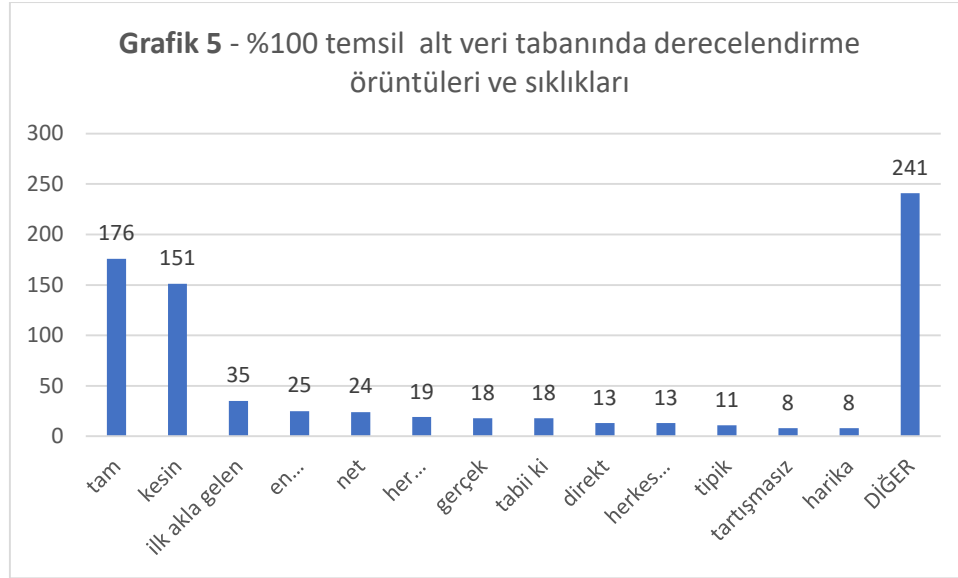
Gibidir: X Y gibidir (7); gibi düşünülebilir (2).

Bayağı: X bayağı Y'dir (3); bayağı bayağı Y'dir (3).

Önceki iki temsil düzeyi ile karşılaştırıldığında, %75 temsil yeteneğinin belirtilmesinde olumsuz yapı kullanımının oldukça azaldığı ve sadece *tam(-)* derecelendiricisinde görüldüğü gözlemlenebilir. Edilgen çatı kullanımlarında olasılık

kipi çekimlerine yine rastlanmaktadır. Derecelendiricilerde yararlanılan dilbilgisel sınıflarda belirteçlerin ağırlığı söz konusudur. Derecelendirme işlevi üstlenmiş yüklemcil öğeler olarak karşımıza; *imek, ol-, kabul et, say, düşün, kullan* çıkmaktadır.

Grafik 5'te, 241 özgün kullanımın bulunduğu %100 temsil alt veri tabanında en yüksek sıklık değeri sergileyen 13 derecelendirme örüntüsü görülmektedir. *Tam* ve *kesin* derecelendiricilerinin sergilediği sıklık değerleri dikkate değer yüksekliktedir.

Bu temsil düzeyinde dikkat çeken diğer bir nokta da diğer üç temsil veri tabanı ile karşılaştırıldığında, sıklık değerlerinde kendini gösteren yüksek uzlaşıdır. %100'lük temsil derecelendiricilerinin arasında *tipik* ve *tartışmasız* çeşitlemesiz olarak kullanılmıştır. Çeşitlemeli kullanılan diğer kök derecelendiriciler aşağıda verilmiştir. Tam (+) olumlu anlamdaki kullanımı göstermektedir.

Tam (+): X tam Y'dir (52); tam anlamıyla Y'dir (71); tamamen Y'dir (27); tam olarak Y'dir (19); tamtamına Y'dir (5); tamamıyla Y'dir (2).

Kesin: X kesin Y'dir (14); kesinlikle Y'dir (123); kesinkes Y'dir (4); kesin olarak Y'dir (10).

İlk akla gelen: X ilk akla gelen Y'dir (15); X Y dendiğinde ilk akla gelendir (14); akla ilk gelendir (5).

En: X en az Z kadar Y'dir (1); en bilinen Y'dir (4); en çalışkan Y'dir (1); en eğlenceli Y'lerdendir (1); en geçerli Y'dir (1); en gerekli Y'dir (2); en güzel Y'dir (2); en güzel Y'lerdendir (1); en hoş Y'lerdendir (1); en ilkel Y'dir (1); en iyi Y örneğidir (1); en

kabul gören Y'dir (1); en önemli Y'dir (1); en popüler Y'dir (1); en sevilen Y'dir (1); en temel Y'dir (3); en yaygın Y'dir (1).

Net: X net Y'dir (7); net bir şekilde Y'dir (2); net olarak Y'dir (9); çok net Y'dir (6).

Her: X her anlamda Y'dir (1); her halükârda Y'dir (1); her türlü Y'dir (3); her yönüyle Y'dir (5); her zaman Y'dir (9).

Gerçek: X gerçek Y'dir (10); gerçekten Y'dir (4); gerçek anlamda Y'dir (4).

Tabii ki: X tabii ki Y'dir (10); tabii ki de Y'dir (7); tabii elbette Y'dir (1).

Direkt: X direkt Y'dir (8); direkt olarak Y'dir (6).

Herkes: X herkesçe bilinen Y'dir (3); herkesçe tam anlamıyla Y'dir (1); herkesçe Y olarak kabul görür (1); herkesçe Y'dir (1); herkese göre Y'dir (1); herkesin beğendiği Y'dir (2); herkesin bildiği Y'dir (2); herkesin fikrinde Y'dir (1); herkesin kullandığı Y'dir (1); herkesin kabul ettiği Y'dir (1).

Harika: X harika Y'dir (8); harikulade Y'dir (3).

Bu temsil düzeyinde edilgen çatıda yüklemcil ögeye rastlanmamaktadır. Derecelendirme işlevi üstlenen yüklemcil ögeler *imek, gir-, gel, ol-*'dur.

Tablo 5'te, yüzdeler temsil dereceleri arasında paylaşılan derecelendirme örüntüleri verilmiştir. %25 ve %50 temsil dereceleri arasında 11 derecelendirme örüntüsü paylaşılırken; %50 ve %75 arasındaki paylaşım 7'ye gerilemiştir. %100 temsil derecelendirme örüntüleri ise başka hiçbir yüzdeler temsil derecesi ile örüntü paylaşmamaktadır. Dolayısıyla, buradaki örüntüler tamamen bu temsil düzeyine hastır.

Tablo 5 – Temsil derecelerinde paylaşılan derecelendirme örüntüleri			
%25	%50	%75	%100
alâkası yoktur	aslında	aslında	direkt
az	az	bayağı	en...
benzer	benzer	benzer	gerçek
bazen	bazen	bir bakıma	harika
bir nevi	bir nevi	bir nevi	her...
değildir	belki	çoğunlukla	herkes...
denebilir	denebilir	de (bağlaç)	ilk akla gelen
denemez	eh	genel	kesin
gibi	gibidir	gibidir	net
nadiren	hemen hemen	hemen hemen	tabii ki
kısmen	kısmen	iyi	tam (+)
pek	kullanılışına göre	nereden bakılsa	tartışmasız
neredeyse	neredeyse	neredeyse	tipik
olabilir	olabilir	olabilir	
olamaz	pek	tam...değildir	
sayılabilir	sayılabilir	yakındır	
sayılamaz	şöyle böyle	yüksek ihtimalle	
tam (-)	tam (-)		
şöyle böyle	yarı		

4.TARTIŞMA

Bu deneysel çalışmanın önemli sonuçlarından biri sormaca ulamlarının üyelik yapılarının katılımcılarca dereceli bulunmasıdır. Ulamların anlamsal sınırları içinde bulunan üyeler katılımcılarca eşit temsil yeteneğinde görülmemiş; söz konusu üyeler üyelik değerleri açısından farklılaşmalar ya da diğer bir deyişle hiyerarşiler sergilemişlerdir. Bu hiyerarşik yapılanma, doğal olarak ulamları zayıf, ortalama, iyi ve tipik düzeyde temsil eden üyeler olduğu anlamına da gelmektedir. Sonuçlar bu

çerçevede Zadeh, Rosch ve Lakoff'un ulamların üyelik yapılarının dereceli olduğu temel savını destekler niteliktedir.

Katılımcıların ulamların üyelik yapılarının belirlenmesinde ortak yönelimleri üyeler arasında temsil yeteneği açısından bir ayrışma sağlamakla birlikte katılımcı uzlaşısı her temsil düzeyinde aynı yoğunlukta gerçekleşmemiştir. Söz gelimi, tipik üyeler, yani öntürler üzerindeki uzlaşma düzeyi niceliksel açıdan net bir üstünlük sergilemektedir. Öntürler seviyesinde olmasa da zayıf temsil yeteneğine sahip üyelerin de zihin tarafından kolaylıkla tespit edildiği, %25 temsil düzeyi altında görünen ulamlardaki uzlaşma yoğunluğundan anlaşılmaktadır. Ortalama ve iyi üyelere gelindiğinde ise, bu iki düzey arasında katılımcı görüşleri bağlamında çok net bir ayrımın bulunduğunu söylemek zordur. %50 ve %75 temsil düzeyleri altında görünen üyeler üzerindeki uzlaşma yoğunluğu birbirine yakın ve aynı zamanda hem %100 hem de %25 temsil düzeylerindeki yoğunluklardan açık bir şekilde düşüktür. Bu durum, ulamın ortalama ve iyi üyelerine karar verme sürecinin daha karmaşık olduğu ve zihne ilave işleme yükü getirdiği sezdirimini uyandırmaktadır. Tablo 5 tekrar incelendiğinde, %50 temsil derecesinde öne çıkan derecelendiricilerin üyelerin eksik yönlerini öne çıkararak %25 temsil derecesine yaklaştırdığı; %75 temsil derecesindeki ifadelerin ise tam tersine üyeliği olumlu tarafından ele alarak %100 temsil derecesine yaklaştırdığı görülebilir. %100 temsil düzeyinin ayrıcalıklı konumu, ulamın güçlü ya da tipik üyeleri olan öntürleri niteleyen Türkçe derecelendirme örüntülerinde de kendini göstermektedir. Bazı derecelendiricilerin hem zayıf hem ortalama; ya da hem ortalama hem iyi üyeliğin nitelendirilmesinde ortaklaşa kullanımlarına rastlanmasına rağmen tipik üyeliğin nitelendirilmesi tamamen bu temsil düzeyine has derecelendirme örüntüleriyle yapılmaktadır. Sonuç olarak en net belirlemelerin tipik üyeler için yapıldığı söylenebilir.

Sormacanın ilk aşamasında üyelerin temsil düzeylerini yüzde oranları cinsinden belirleme ve ardından ikinci aşamada bunları dilsel olarak ifade etme gerçekleştirmeleri arasında büyük oranda uyum gözlemlenmiştir. Ancak, sayıları oldukça az da olsa bu çerçevede uyumsuzluk gösteren örnekler de VT2'de yer almıştır. Sadece %25 temsil alt veri tabanı içinde karşılaşılan *X Y gibi değildir; X'in Y ile alâkası yoktur; X'in Y ile ne alâkası var* kullanımları, az sayıda da olsa bazı katılımcıların birinci ve ikinci aşamada verdikleri kararlar arasında bir çelişki olduğunu göstermektedir. Başka bir anlatımla, söz konusu katılımcılar ilk bölümde X'in Y ulamının zayıf da olsa bir üyesi olma durumunu % 25 temsil düzeyini seçerek belirtmiş ve ikinci aşamada X'in Y olmadığı yönünde tümceler yazmıştır. Bu noktada, çalışmanın GİRİŞ bölümünde yer

verilen Kay (*Linguistic Competence and Folk Theories Of Language: Two English Hedges* 76)'ın naif/folk modellerin bilinçli olarak tasarlanmamış, tutarlılık kaygıları olmayan düşünce modelleri olduğu görüşünü tekrar belirtmek gerekir. VT1 ve VT2 arasındaki genel tutarlılığı bozmayan bu tür yanıtların dikkat dağınıklığı, sıkılma gibi psikolojik olumsuzluklardan kaynaklandığı da düşünülebilir.

Üyelerin temsil düzeyleri açısından derecelendirilmelerinin geri planında, her bir ulamın gündelik yaşam içindeki yeri, önemi ya da baskınlığı rol oynamaktadır. Bazı varlıklar fiziksel özellikleri gereği daha fazla dikkat çekici ve baskındırlar. Schmid (120) bunu *ontolojik baskınlık* (salience) olarak adlandırır. Baskın varlıklar kendilerine karşılık gelen baskın zihinsel kavramları uyarmaya daha yatkındır. Örneğin, *papyon* ile *pantolon* veya *bisiklet* ile *otomobil* bu çerçevede karşılaştırıldığında, ilk tespit edilebilecek noktalardan biri bu üyelerin kullanım sıklığı ve yaygınlığının çok farklı olduğudur. Zihin, doğal olarak, yaygın biçimde kullanılan varlıklar hakkında geniş ve detaylı bilgi depolamaktadır. Dolayısıyla, fiziksel dünyadaki baskın ulamlar/varlıklar, zihinde de diğer ulamlara göre baskın bir konuma gelmekte ve tekrarlı kullanımlar sonucu bu konumları ayrıcalıklı hale gelerek pekişmektedir. Langacker (59)'a göre her kullanım pekişme derecesinde olumlu etki yapar. Tekrarlı kullanım sayesinde bilişsel yapılar giderek daha fazla kanıksanır. Birimler kullanım sıklıklarına göre değişik düzeylerde pekişirler.

Araştırmanın diğer önemli bir sonucu da ulamların üyelik yapılarının bulanık ya da dereceli olmasına ilaveten söz konusu dereceli yapının kimi üyelerin üyelik statüsünü bulanıklaştırması ya da tartışmalı bir hale getirmesidir. Bu tür üyeler adeta bir tür oynaklık sergileyerek birden fazla ulamın üyesi olarak görünebilmektedir. Doğrudan bilimsel sınıflandırmaların konusu olmayan MEYVE, TATLI, GİYSİ, TAKI gibi ağırlıklı olarak naif/folk bilgi modelleri ile yapılandırılmış ulamların üyelik yapıları da söz konusu bilgi modelinin doğası gereği yüksek düzeyde derecelidir. Bu durum, söz gelimi *kuru üzümün* MEYVE mi, TATLI mı yoksa KURUYEMİŞ mi olduğu; veya *papyonun* ve *kemerin* GİYSİ mi, TAKI mı yoksa AKSESUAR mı olduğu konusunda bulanıklıklar ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla bu tür bulanık üyeler birden fazla ulamın kapsamı içinde yer alabilmektedir.

Gerek bölüm 3.2.1'de paylaşılan ve VT2'de yüksek sıklık sergileyen derecelendirme örüntüleri gerekse bu çalışmanın EK' bölümündeki tablolarda paylaşılan örnekler derecelendirmenin dilsel birim ve yapılarla sunumunun Türkçede oldukça zengin görünümü sergilediğini göstermektedir. Bir üyenin anlamsal sınırları içinde bulunduğu ulamı ne düzeyde temsil ettiği, Türkçede pek çok niteleyici

işleve sahip sözcüksel birimle ifade edilebilmektedir. Lakoff'un (471) İngilizce özelinde verebildiği "ucu açık" derecelendirici listesi gibi Türkçede de "sonlu" bir derecelendirici listesinin sunumu mümkün değildir. Bunun temel nedeni pek çok sözcüksel, dilbilgisel ve hatta bürünbilimsel kombinasyonun son derece üretken yöntemlerle derecelendirmede bir arada kullanılmasıdır. Aşağıdaki örneklemede, *pek* derecelendiricisinden yola çıkılarak elde edilebilecek olası örüntülere dikkat çekmek isteriz.

X pek Y değildir.

X pek de Y değildir.

X pek Y gibi değildir.

X pek de Y gibi değildir.

Bu örüntülerde, *değildir* ifadesinin yerini *olamaz*, *sayılmaz*, *bilinmez*, *görülmez*, *adlandırılmaz* gibi yüklemcil öğeler alabilir. Buna ilaveten, söz konusu yüklemcil öğelerin *sayılamaz*, *sayılmayabilir*, *sayılmamalıdır* gibi olasılık ve gereklilik kipi çekimleri de mümkündür. Sadece zayıf ya da ortalama üyeliğin nitelendirilmesinin pek çok yolundan bir tanesi olan *pek* derecelendiricisinin; *de*, *gibi*, *imek*, *say-*, *bil-*, *gör-*, *adlandır-* gibi diğer derecelendirici işlevli dilsel birimlerle oluşturduğu üretken örüntülenme süreçleri dahi Türkçede derecelendirmenin zengin dilsel kaynaklarla ve oldukça üretken bir biçimde yapılabildiğini göstermektedir.

Derecelendirme her ne kadar belli dilbilgisel kategorilere indirgenemese de belirteç ve sıfatlar en öne çıkan derecelendirici ulamlarıdır. Bunların yanı sıra ilgeçler (örn. *gibi*), bağlaçlar (örn. *de*) ve ünlemler (örn. *eh*, *yani*) de bu işlevle kullanılmaktadır. VT2'den alınan aşağıdaki örneklerde, *belirteç*, *sıfat*, *ilgeç* dilbilgisel sınıfları kadar sıklık sergilememekle birlikte günlük konuşma dilinde önemli bir yere sahip olan *ünlemlerin* derecelendirici olarak kullanımları görülebilir. Katılımcı tümcelerinin aktarımında sormaca formlarındaki yazım biçimine sadık kalınmıştır.

(12) Meyveli yoğurt, yaaani tatlımsı. (%25) (K17)

(13) Yüzük, eee yani takıdır. (%100) (K13)

(14) Kağıt helva, e hadi tatlı olsun madem! (%50) (K25)

(15) Yarasa, eeh işte kuştur. (%25) (K51)

(16) Satranç e herhalde spordur. (%100) (K33)

(17) Eldiveni elimize giyeriz, eh işte giysimsi. (%25) (K12)

Anlamlarının belirginleşmesi için mutlaka bir bağlamla ilişkilendirilmeleri gereken ünlem sözcükleri yukarıdaki örneklerde bürünsel özellikleriyle ön plana çıkmakta ve anlamdaki dereceliliğin belirginleşmesine katkı sunmaktadır. Örneklerde; *yani*, *e yani*, *e hadi*, *eh işte*, *e herhalde*, *eh* ünlemlerinin derecelendirme işlevi üstlendikleri görülmektedir. Katılımcıların yazılı dile aktarış biçimlerinde ilk göze çarpan ayrıntı, aynı ünlem sözcüğünde ünlü (/a/ ve /e/) sesletim sürelerinin kısa ya da uzun olmasının anlamda fark yaratma potansiyelidir. Örneğin, (12)'deki *yaaani*, görece uzun sesletiliş süresiyle bir tereddüt sezdirimi yaratmakta ve bu da *meyveli yoğurtu* atipik bir üye olarak nitelemektedir. Buna karşılık (13)'te daha kısa sesletilen *yani* ise konuşucunun *yüzükün* tipik bir TAKI olduğundan emin olduğunu belirtmektedir. Benzer bir biçimde, (16)'daki kısa *e* ünlemi de “emin olma” sezdirimi yaratmaktadır. Yazılı dilde kodlanması olanaklı olmamakla birlikte, *eee*, *e hadi*, *eeh*, *eh* gibi ünlemlerin anlamlarının belirginleşmesinde sözcüksel düzeyde ezgilendirmenin ve yeğinliğin de etkin olduğu tahmin edilebilir. Diğer bir deyişle yeğinlik, tonlama, süre gibi bürünsel olguların (Ergenç 25) derecelendirme işlevinde etkin olduğu söylenebilir. Taylor (76) da tonlamanın derecelendirme işlevi üstlenen dilsel araçlar arasında yer aldığını belirtir. Söz gelimi, (12)'de *meyveli yoğurtun* atipik bir TATLI olduğunu belirten *yaaani* sesletiminin tiz perdeden peste doğru bir iniş ve düşük yeğinlik (şiddet) ile sesletildiği Türkçeye dair sezgisel bilgimize temelinde tahmin edilebilir. Özetle, bürünsel olguların “tereddütlü olma-emin olma” ekseninde anlamın biçimlenmesine önemli bir katkı sunduğu anlaşılmaktadır.

VT2'deki örneklerde dikkat çeken diğer bir unsur da, *ad+ImSI* biçimlenişinin görünürlüğüdür. Son derece üretken bir ek olan *-ImSI*, hemen hemen bütün adlara eklenerek atipik derecelendirme yapabilir. Yukarıda (12)'deki *tatlımsı* (17)'deki *giysimsi* ve aşağıda (18)'deki *kuşumsu* ile (19)'daki *meyvemsı* kullanımları bunun örnekleridir.

(18) Devekuşu kuşumsu bir varlıktır. (%75) (K41)

(19) Zeytin bir meyvemsidir. (%50) (K39)

Aşağıdaki örneklerde ise, VT2'de günlük konuşma diline has *ya*, *ne bileyim*, *yok be*, *nasılsa*, *artık* ünlemlerinin kullanımları görülmektedir.

(20) Meyveli yoğurttan tatlı mı olur ya? (%25) (K25)

(21) Devekuşu ne bileyim bir kuştur. (%25) (K7)

(22) Ata da tatlı diyen, ne bileyim. (%25) (K5)

(23) Balarısı nasılsa böcektir. (%25) (K47)

(24) Toka, yok be [takı] değildir. (%25) (K41)

(25) Askılık da mobilyaysa artık. (%25) (K24)

Türkçede güçlendirici derecelendirmeye diğer bir örnek de *yemyeşil, taptaze, basbayat, sımsıcak, sırlıklam, sepsert, pasparlak* örneklerinde görülen pekiştirmeli ikilemelerdir. Aşağıda, bu çerçevede VT2’de rastlanan tek kullanım örneklenmiştir. Örnek (26)’da, her ne kadar katılımcı “tatlı” sözcüğünü ad değil sıfat olarak kullansa da bu kullanım Türkçenin tipik güçlendirici derecelendirme yapabileceği olanaklarından birine dikkat çekmektedir.

(26) Baklava taptatlıdır. (%100) (K48)

Bunların yanı sıra, aşağıdaki örneklerde, temel amacı soru sormak olmayan ve şüphe sezdirimi taşıyan soru formundaki tümcelerle de atipik derecelendirme yapılabildiği görülmektedir. Yukarıdaki örnek (20)’ye ilaveten aşağıdaki tümceler de bu türdendir.

(27) Zeytin nasıl meyve olabilir ki? (%25) (K7)

(28) İğde neden meyve sayılmasın ki? (%50) (K25)

(29) Cevize de meyve denir mi? (%25) (K27)

(30) Avizenin neresi mobilya? (%25) (K33)

5.SONUÇ

Türkçe anlamsal ulamların üyelik yapılarının anadili konuşucularından toplanan veriler çerçevesinde incelendiği bu deneysel çalışmada, söz konusu üyelik yapılarının dereceli olduğu ve ulam yapılarında tipik, iyi, ortalama ve zayıf üyelerin bulunduğu bulgulanmıştır. Zayıf ve ortalama üyeler arasında, birden fazla ulam üyeliği üstlendikleri için bulanık üye olarak tanımlanabilecek olanlar ile karşılaşmıştır. Katılımcılar dereceli üyeliği dilsel olarak ifade etmede zengin dilsel öğelerden yararlanmışlardır. Türkçede derecelendirmede kullanılan dilsel öğe sınıfları belirteç, sıfat, ilgeç, bağlaç hatta ünlem gibi sözcüksel düzeyde öğeler olabilirken; edilgen çatı, olasılık/gereklilik kipi ve dilbilgisel soru yapılarının da derecelendirme düzeyine ait konuşucu görüşlerini belirtmekte kullanıldığı görülmüştür. Konuşmaya ait vurgu ve tonlama örüntülerinin de bürünbilimsel öğeler olarak derecelendirmede etkin olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

İnsan, kendini diğer canlı türlerinden ayıran bilişsel yetilerini kullanırken kendi zihnine has doğal zihinsel süreçlerden yararlanır. Ulamlaştırma, uslamlama, karar verme, problem çözme gibi bu türden bilişsel yetilerin insan zihnine has esnek ilkeler çerçevesinde işlediği, ilgili alanlarda yapılmış deneysel çalışmalarla ispatlanmıştır. İnsan ulamlaştırmasının ürettiği *naif/folk* ulamsal sistem bireysel ölçekte değişebilen görünümsergileyebilmekle birlikte, toplumsal zihin veya dilbilimdeki adıyla *dil toplumu* (speech community) ölçeğinde dikkat çekici örtüşmeler göstermektedir. Söz konusu ulamlar, yaşamsal deneyimler ile elde edilen *dünya bilgisi* ve içinde yaşanan kültüre ait *kültürel bilgi* ile biçimlenmektedir. Dil verisi, söz konusu bilişsel yetilerin işleyiş süreçlerinin izlenmesi ve zihnin çalışma ilkelerinin belirlenmesi açısından vazgeçilmez bir kaynak niteliğindedir. Yapay zekâ çalışmalarında çığır açan Bulanık Mantık kuramının çıkışının, doğal dildeki derecelendirme örüntülerinin Zadeh'in dikkatini çekmesi sonucu gerçekleştiğini hatırlatmak gerekir.

KAYNAKÇA

- Doyuran, Zeynep. "Önlem Alma Yapılarının Gazete Köşe Yazılarındaki İletişimsel İşlevleri". *Türkbilig* 17 (2009):56-68.
- . "Conciliation of Knowledge Through Hedging in Turkish Research Articles". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 26.1 (2009): 85-99.
- Ergenç, İclâl. *Spoken Language and Dictionary of Articulation Dictionary of Turkish*. İstanbul: Multilingual, 2002.
- Gibbs, Raymond W. *The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language, and Understanding*. New York: Cambridge University, 1994.
- Göksel, Aslı ve Celia Kerslake. *Turkish: A Comprehensive Grammar*. London: Routledge, 2005.
- Itani, Reiko. "A Relevance-based analysis of Lakoffian hedges; sort of; a typical and technically" *UCL Working Papers in Linguistics* 7 (1995):87-105.
- Kay, Paul. "The Kind of/Sort of Constructions". *Proceedings of Tenth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*. Berkeley Linguistic Society, (1984):157-171.
- . "Linguistic Competence and Folk Theories Of Language: Two English Hedges". Eds. Dorthy Holland and Naomi Quinn, *Cultural Models in Language & Thought*. New York: Cambridge University, 1989. 67-77.

- Lakoff, George. "Hedges: A Study in Meaning Criteria". *Journal of Philosophical Logic* 2 (1973): 458-508.
- Lakoff, George and Mark Johnson. *Metaphors We Live By*. Chicago: Chicago University Press, 1980.
- Langacker, Ronald W. *Foundations of Cognitive Grammar I*. Indiana University Linguistic Club. 1983
- Löbner, Sebastian. *Understanding Semantics*. New York: Arnold, 2002.
- Oktay, Suhan Akıncı. "The metadiscursive aspects of advice giving: hedging and boosting in an agony aunt's column". *Journal of Language and Linguistic Studies* 16.3 (2020):1611-1620.
- Önal, Özay. "İngilizce ve Türkçede Ulam içi Derecelendiriciler". *I. Uluslararası Karadeniz Dil ve Dil Eğitimi Konferansı Bildirileri*. Ed. İsmail Yaman ve Emrah Ekmekçi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 22-23 Eylül 2017, 416-424.
- Rosch, Eleanor. "On the Internal Structure of Perceptual and Semantic Categories". Ed. Timothy Moore. *Cognitive Development and the Acquisition of Language*. New York: Academic Press.1973. 111-144.
- Rosch, Eleanor and B.Carolyn Mervis. "Family Resemblances: Studies in the Internal Structure of Categories". *Cognitive Psychology* 7 (1975): 573-605.
- Schmid, Hans-Jörg. "Entrenchment, Salience, And Basic Levels". Eds. Dirk Geeraerts ve Hubert Cuyckens, *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford: Oxford University, 2007. 117-138.
- Taylor, John R. *Linguistic Categorization*. Oxford: Oxford University Press, 1995.
- Yalavaç, Çiğdem. *Türkçe Araştırma Makalelerinde Vurgulama ve Önlem Alma Yapıları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi 2021.
- Zadeh, A. Lotfi. "Fuzzy Sets". *Information and Control*. 8 (1965): 338-353.
- . "The Birth and Revolution of Fuzzy Logic". *General Systems*. 17 (1990):95-105.

Summary

The fact that the way Traditional Logic deals with the internal structure of the categories in terms of membership do not conform to the working principles of the human mind had been proved by theoretical studies of Zadeh and experimental studies of Rosch. By "Fuzzy Set Theory", Zadeh, who worked in the field of computer science and programming put forward that membership structure of the sets were

fuzzy, and the members did not have equal status as Traditional Logic had claimed for centuries. According to him, members could have values not only 0 and 1 but also any values between them. Cognitive Psychologist Rosch is another important figure in categorization studies. Zadeh's notion of "sets" were appeared as "categories" in Rosch. Rosch's prototype theory is a cognition-based categorization theory which was born as a reaction to Traditional (or Classical) view of categorization which has been acknowledged for centuries. Contrary to the Traditional view, Rosch claimed that internal structure of a category is not homogeneous, i.e., it has a prototype, good and less good members. Category boundaries are not clear-cut and they have transition zones which means that the category is always open to new members. There is at least one typical member named as prototype in the center and other peripheral members ranking in a hierarchical order, steadily having less representative attributes. Drawing on the studies of Zadeh and Rosch, it was Lakoff who discussed the issue under the term of "hedges" within the linguistic framework for the first time, drawing attention to presence of a broad grammatical class of expressions which encode the weak, moderate and good members of categories. Hedges are purely linguistic tools for intensifying, extending the boundaries of a category or identifying the typical member of it. In this experimental research, a questionnaire was carried out with a research group of Turkish undergraduate and graduate students in order to observe the categorical membership structure, representative abilities of the members and the hedges in Turkish. In the questionnaire form, 10 superordinate categories (BIRD, WEAPON, VEHICLE, FRUIT, GARMENT, JEWELLRY, DESSERT, FURNITURE, INSECT, SPORT) were employed and 5 members for each of them were offered. The members of categories consisted of weak, moderate and good members. Participants were asked to decide on the representative ability of the members using one of the percentage values 25%, 50%, 75% and 100% which were by no means mathematical values but only used to help the participants decide roughly on the weak, moderate, good and typical representation. The participants then were asked to write short sentences indicating the members' degree of category representation. Two types of data were obtained. The first one (Database 1) consisted of participants opinion about members representative ability in terms of percentage values. Analyzing the DB1, how graded the structures of the categories was detected. Also, the hierarchies in the category in terms of membership were seen. For the second type of data (DB2) participants' hedged sentences were converted to schematic propositions as in the example of *Güvercin tipik bir kuştur*>*X tipik bir Y'dir* (*Pigeon is a typical bird*>*X is a typical Y*). Therefore, DB2 contained such schematic sentences.

DB2 was analyzed in terms of the most common hedges patterns. Findings showed that the participants saw the category structures graded. The members did not have equal status so there were weak, moderate good and typical members within the boundaries of the categories. Some members were cited as members of more than one category by the participants. These were what is called fuzzy members. For example, *chess* was thought to be both GAME and SPORT and *hat* was thought to be both GARMENT and ACCESSORY. It was seen that in Turkish, hedging could be made linguistically in various ways. For the weak members *değildir, pek, az*; for the moderate members *sayılabilir, tam...değildir, gibidir*; for the good members *hemen hemen, olabilir, çoğunlukla*; for the typical members *tam, kesin, ilk akla gelen* were found to be the most common hedging expressions. Among them, the use of lexical categories like adverbs, adjectives, prepositions, conjunctions and grammatical categories like modality, interrogation, passive voice could be named. In addition to these, prosodical devices peculiar to the spoken language such as exclamation, stress and intonation were found to function as hedges.

Ek

VT2 %25 Temsil derecesi örüntülerinden örnekler			
X adından dolayı Y'dir	X işlevsel Y'dir	X Y kabul edilir	X'in Y olma ihtimali uzaktır
X alışlageldik Y değildir	X işlevsel Z'dir	X Y kategorisine girmez	X'in Y olması çok saçma
X ancak Z olur	X kısmen Y'dir	X Y olabilir	X'in Y olması düşünülemez
X asıl Y'lerden değildir	X kimine göre Y olabilir	X Y olamaz bence	X'in Y oluşu tartışılır
X aslında Y'dir	X kötü Y'dir	X Y olamaz gibi	X'in Y özelliği azdır
X az biraz Y'dir	X kulağa Y gibi gelmiyor	X Y olarak algılanmayabilir	X'ten Y'mi olur ya?
X az da olsa Y sayılır	X lafta Y'dir	X Y olarak düşünülemez	X sanki Y gibidir
X az ucundan Y olabilir	X muhtemelen Y değildir	X Y olarak en son akla gelir	X sanki Y'dir
X azıcık Y'yi andırır	X nadiren Y'dir	X Y olarak geçmez	X şöyle böyle Y'dir
X bana göre Y değildir	X nasıl Y olabilir ki?	X Y olarak kabul edilir	X tam anlamıyla Y değildir
X bana göre Z'dir	X nasıl Y'dir öyle	X Y olarak kullanılabilir	X tam olarak Y değildir
X bana hiç Y gibi gelmiyor	X ne Y ne Z'dir	X Y olarak nitelenmez	X tam olarak Y sayılamaz
X bana kalırsa Y değildir	X neden Y ki?	X Y olmasa da olur	X Y sayılır
X bazen Y sayılabilir	X nedense Y'dir	X Y olmayabilir	X Y sayılmayabilir
X bazılarına göre Y'dir	X neredeyse Y değildir	X Y olsa ne olmasa ne	X Y sayılmaz aslında
X belki de Y'dir	X neredeyse Y olabilir	X Y sayılabilir	X Y sınıfına aittir
X bence Y sayılabilir	X neredeyse Y'dir	X Y sayılamaz bence	X Y sınıfına girmez
X bence Y'dir	X nihayetinde bir Y'dir	X Y türüne girebilir	X'in Y denecek yanı yoktur
X bilimsel olarak Y'dir	X olmasa da olur Y'dir	X Y'den çok Z gibidir	X'in Y ile alakası yoktur
X bilinen bir Y değildir	X öyle bakılırsa Y'dir	X Y'den daha çok Z'dir	X'in Y ile ne alakası var?
X bir bakıma Y'dir	X öyle görünmese de Y'dir	X Y'den sayılmaz gibi	X'in Y olarak adı geçmez
X bir ihtimal Y'dir	X özünde bir Y'dir	X yerine göre bir Y'dir	
X bir nevi Y sayılabilir	X pek de Y değildir	X Y'imsidir	
X bir nevi Y'dir	X pek de Y sayılmaz	X yok artık Y değildir	
X bir Y değil Z'dir	X pek de Y'ye benzemez	X yok be Y değildir	
X bir Y midir ya?	X pek Y değildir	X Y'ye benzemez	
X bir yerde Y'dir	X pek Y gibi görünmez	X Y'ye benzerdir	
X biraz Y türüne girer	X pek Y sayılmaz	X Y'ye çok az yakındır	
X birazcık Y olabilir	X popüler Y değildir	X Y'ye çok benzemez	
X birincil olarak Y değildir	X sadece tür olarak Y'dir	X Y'ye kısmen benzer	
X çok da Y değildir	X sadece Y'yi andırır	X Z ile Y arası bir şeydir	
X çok düşük ihtimalle Y'dir	X sanırım Y'dir	X Z kadar Y sayılmaz	
X çok nadiren Y'dir	X şöyle böyle Y'dir	X Z olmakla beraber Y'dir	
X çok söylenmeyen Y'dir	X tam olmasa da Y'dir	X Z olsa da Y'dir	
X daha çok Z gibidir	X tam Y değildir	X zayıf ihtimalle Y'dir	
X de Y değildir herhalde	X tam Y sayılmaz	X'e de Y denir mi?	
X de Y midir?	X tam anlamıyla Y değildir	X'e Y denebilir	
X de Y'dir	X tam olarak Y değildir	X Y'ye benzemez	
X değilmiş gibi olsa da Y'dir	X tam olarak Y sayılmaz	X'e Y denmeyebilir	
X den Y mi olur canım?	X teknik olarak Y'dir	X'e Y dersek yanlış olmaz	
X dilde Y'dir	X teorik olarak Y'dir	X'e Y diyemeyiz	
X gerekirse Y'dir	X tipik Y değildir	X'i Y olarak öğrenmedik	
X görünüşte Y değildir	X tipik Y sayılmaz	X'i Y olarak tanımlayamam	
X görünüşüyle Y'dir	X tipik Y değildir	X'i Y sınıfına sokmam	
X hafif Y'dir	X ucundan Y'dir	X'in neresi Y?	
X hem Z hem de Y'dir	X Y ailesinden sayılmaz	X eh işte Y'imsidir	
X hemen hemen Y'dir	X Y değil Z'dir	X en saçma Y'dir	
X her nasılsa Y'dir	X Y gibi algılanmayabilir	X fiziksel olarak Y gibidir	
X herkesçe Y değildir	X Y gibi bir şeydir	X galiba Y'dir	
X hiç de Y değildir	X Y gibi gelmiyor	X genellikle Y değildir	
X ilk bakışta Y değildir	X Y gibi görünmese de Y'dir	X'in Y olduğu söylenemez	
X inanmasam da Y'dir	X Y gibidir	X'in Y olduğu şüphelidir	

VT2 %50 Temsil derecesi örüntülerinden örnekler		
X akla çok gelmeyen Y'dir	X genel geçer Y'dir	X Y sayılabilecek özelliktedir
X alışılmış Y değildir	X gerekli durumlarda Y'dir	X Y sayılabilir
X amaca göre Y'dir	X görünüşte Y'dir	X Y sınıfına girebilir
X arada derecede Y'dir	X hem Y'dir hem değildir	X Y türüne yakındır
X arada sırada Y'dir	X hemen hemen Y sayılabilir	X Y'ye benzer
X aslında Y'dir	X hemen hemen Y türüdür	X Y'ye örnek gösterilebilir
X az biraz Y'dir	X hemen hemen Y'dir	X Y'yi andırır
X az çok Y'dir	X herhalde Y'dir	X Z gibi Y'dir
X az Y kategorisine girer	X idare eder Y'dir	X Z ve Y arasındadır
X az Y'dir	X ilk akla gelen Y değildir	X zaman zaman Y'dir
X bir bakıma Y'dir	X ilkel Y'dir	X Z'dir
X bakışa göre Y'dir	X işlevsel Y'dir	X'e tam olarak Y diyemem
X bana göre Y olabilir	X kabaca Y olabilir	X'e Y denebilir
X bana göre yarı Y'dir	X kesin olmasa da Y'dir	X'e Y denmesi muhtemeldir
X bazen Y'dir	X kısmen Y'dir	X'e Y dersem yalan olur
X bazı açılardan Y'dir	X kıyasından köşesinden Y'dir	X'in Y olduğu söylenebilir
X bazılarına göre Y'dir	X kimine göre Y'dir	
X belki de Y'dir	X lafta Y'dir	
X belki Y olabilir	X literatürde Y'dir	
X belki Y sayılabilir	X mantıken Y'dir	
X bence çok da Y sayılmaz	X modası geçmiş Y'dir	
X bence ne Y ne değil	X muhtemelen Y'dir	
X bildiğimiz Y'dir	X ne öyle ne böyle Y'dir	
X bir nebze Y'dir	X ne Y ne değil	
X bir nevi Y'dir	X neden Y sayılmasın ki	
X bir şekilde Y'dir	X neredeyse Y'dir	
X bir tür Y'dir	X nispeten Y'dir	
X biraz Y'dir	X orta halli Y'dir	
X çoğunlukla Y'dir	X öncelikli Y değildir	
X çok gerekli Y değildir	X öyle bakılırsa Y'dir	
X çok kullanılmayan Y'dir	X öyle kullanılırsa Y'dir	
X de bir nevi Y'dir	X pek bilinmeyen Y'dir	
X de Y diyebiliriz	X pek de Y değildir	
X de Y olsun madem	X pek de Y sayılamaz	
X de Y türlerindedir	X tam da Y sayılmaz	
X de Y'dir	X tam olarak Y değildir	
X de Y'dir aslında	X tam Y denemez	
X detaylı düşünülmezse Y olur	X tamamlayıcı gibi Y'dir	
X dikkat çekmeyen Y'dir	X tartışılabilir Y'dir	
X duruma göre Y olabilir	X Y olarak tartışılabilir	
X düşününce Y'dir	X teknik olarak Y'dir	
X eee herhalde Y'dir	X teoride Y'dir	
X eh denecek kadar Y'dir	X tercih edilmeyen Y'dir	
X eh işte Y gibidir	X tipik Y değildir	
X eh işte Y sayılır	X Y başlığı altında düşünülebilir	
X eh işte Y'dir	X Y gibidir	
X ekseri suretle Y'dir	X Y ile kısmen benzeşir	
X elbette Y'dir	X Y kategorisine girebilir	
X esasen Y'dir	X Y olabilir	
X eski Y'dir	X Y olarak kabul edilebilir	
X fiziken Y'ye benzer	X Y olarak kabul görmez	

VT2 %75 Temsil derecesi örüntülerinden örnekler	
X akla ilk gelen Y'lerdendir	X tamamen Y'dir
X bayağı bayağı Y'dir	X tipik olmasa da Y'dir
X bayağı Y'dir	X tür olarak Y'dir
X bayağı Y'ye benzer	X Y gibidir
X bazen Y'dir	X Y ile eşdeğerdir
X bazı özelliklerinden dolayı Y'dir	X Y kabul edilebilir
X bilimsel olarak Y'dir	X Y kategorisine girer
X birçok yönüyle Y'dir	X Y olarak adlandırılabilir
X büyük oranda Y'dir	X Y olarak kabul edilebilir
X büyük ölçüde Y'dir	X Y olarak kullanılabilir
X çoğu kişi için Y'dir	X Y olarak sayılır
X çoğunlukla Y kabul edilir	X Y sayılır
X çoğunlukla Y'dir	X Y türüdür
X çok bilinmeyen Y'dir	X yani Y gibidir
X çok tercih edilen Y'dir	X yapısı itibarıyla Y'dir
X çok yakın Y türüdür	X yarı yarıya Y'dir
X çok yönüyle Y'dir	X Y'den sayılır
X en gerekli Y'dir	X yeni moda Y'dir
X etkili Y'dir	X yerine göre Y'dir
X genel olarak Y'dir	X yeterince Y'dir
X genelde Y'dir	X yine de Y'dir
X gerekli Y'dir	X Y ile eşdeğerdir
X hatırı sayılır Y'dir	X Y'lerin en önemlisidir
X herkesin fikrinde Y'dir	X Y'nin başıdır
X ihtiyaç duyulan Y'dir	X yüksek ihtimalle Y'dir
X işlevsel Y'dir	X yüksek oranda Y'dir
X iyi Y örneği sayılabilir	X Y'ye benzer
X iyi Y'dir	X Y'ye benzer üründür
X kabul edilebilir Y'dir	X Y'ye benzerdir
X kabul görür Y'dir	X Y'ye benzerlik gösterir
X kesin Y'dir	X Y'ye benzeyen Z'dir
X nereden bakılsa Y'dir	X Y'ye örnektir
X olması gereken Y'dir	X Y'ye yakındır
X orta halli Y'dir	X Z gibi görünen Y'dir
X ortalama düzeyde Y'dir	X Z kadar olmasa da Y'dir
X öyle bakılırsa Y'dir	X zaman zaman Y olabilir
X pek çok özelliğiyle Y'dir	X'e Y diyebiliriz
X pek çok yönden Y'dir	X'e Y denilebilir
X pek tabii Y'dir	X'in Y olması ağır basıyor
X sevilen Y'dir	
X sıklıkla kullanılan Y'dir	
X şöyle böyle Y'dir	

VT2 %100 Temsil derecesi örüntülerinden örnekler			
X aaa tabii Y'dir	X en ilkel Y'dir	X kesinkes Y'dir	X Y'dir tabii
X adı bile Y tabii Y'dir	X en iyi Y örneğidir	X kesinlikle Y'dir	X Y'lerin babasıdır
X adı üstünde Y'dir	X en kabul gören Y'dir	X kusursuz Y'dir	X Y'lerin en başındadır
X adından dolayı Y'dir	X en önemli Y'dir	X kuşkusuz Y'dir	X Y'lerin en hasıdır
X akla ilk gelen Y'dir	X en popüler Y'dir	X manası olan Y'dir	X Y'lerin en kralıdır
X alenen Y'dir	X en sevilen Y'dir	X muhakkak Y'dir	X Y'lerin en şahıdır
X amacı gereği Y'dir	X en temel Y'dir	X muhteşem ötesi Y'dir	X Y'nin alasıdır
X ana Y'dir	X en yaygın Y'dir	X muhteşem Y örneğidir	X Y'nin de Y'sidir
X ana Y'lerdendir	X enfes Y'dir	X mutlaka Y'dir	X yüzde yüz Y'dir
X aslında Y'dir	X eşsiz Y'dir	X mükemmel Y'dir	X Y'ye eşdeğerdir
X aşırı iyi Y'dir	X evet Y'dir	X müthiş Y'dir	
X bal gibi de Y'dir	X farklı Y'dir	X nereden baksan Y'dir	
X bana göre kesin Y'dir	X garanti Y'dir	X net olarak Y'dir	
X banko Y'dir	X gayet Y'dir	X net Y'dir	
X bariz Y'dir	X gerçek anlamda Y'dir	X olmazsa olmaz Y'dir	
X basbayağı Y'dir	X gerçek Y'dir	X önemli Y'dir	
X bayağı güzel Y'dir	X gerçekten Y'dir	X pek tabii Y'dir	
X bence vazgeçilmez Y'dir	X gerekli Y'dir	X resmen Y'dir	
X benzersiz Y'dir	X güzel Y'dir	X süper Y örneğidir	
X bildiğin Y'dir	X hakikaten Y'dir	X süper Y'dir	
X bilinen Y'dir	X harbiden Y'dir	X şahane Y'dir	
X birçok yönüyle Y'dir	X harika Y'dir	X şüphesiz Y'dir	
X bütün özellikleriyle Y'dir	X harikulade Y örneğidir	X tabii elbette Y'dir	
X ciddi manada Y'dir	X her anlamda Y'dir	X tabii ki de Y'dir	
X çok bilinen Y'dir	X her halükârda Y'dir	X tabii ki Y'dir	
X çok büyük ölçekte Y'dir	X her türlü Y'dir	X tam anlamıyla Y'dir	
X çok dile getirilen Y'dir	X her yönüyle Y'dir	X tam olarak Y'dir	
X çok görülen Y'dir	X her zaman Y'dir	X tam Y örneğidir	
X çok güzel Y'dir	X herkesçe bilinen Y'dir	X tam Y örneğidir	
X çok iyi Y örneğidir	X herkesçe Y'dir	X tam Y'dir	
X çok net Y'dir	X herkese göre Y'dir	X tam yerinde Y'dir	
X çok tercih edilen Y'dir	X herkesin bildiği Y'dir	X tamamen Y'dir	
X çok ünlü bir Y'dir	X herkesin fikrinde Y'dir	X tamamen bir Y'dir	
X dibine kadar Y'dir	X hiç şüphesiz Y'dir	X tamamen Y'dir	
X direkt olarak Y'dir	X ilk akla gelen Y'dir	X tamamıyla Y'dir	
X direkt Y'dir	X inanılmaz Y'dir	X tamı tamına Y'dir	
X düpedüz Y'dir	X istisnasız Y'dir	X kesinkes Y'dir	
X efsane Y'dir	X iyi bir Y'dir	X tartışmasız Y'dir	
X elbette Y'dir	X iyi Y'dir	X tipik Y örneğidir	
X en az Z kadar Y'dir	X kabul görmüş Y'dir	X tipik Y'dir	
X en bilindik Y'dir	X kallavi Y'dir	X üst düzeyde Y'dir	
X en geçerli Y'dir	X katıksız Y'dir	X vazgeçilmez Y'dir	
X en gerekli Y'dir	X katiyetle Y'dir	X Y dendiğinde akla gelir	
X en güzel Y'dir	X kayıtsız şartsız Y'dir	X Y gibi Y'dir	